

FM Minna Lehtola

LESTIJOEN VESIRAKENTEIDEN INVENTOINTI

2007

Himangan ja Kannuksen alue

LÄNSI-SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUS
KOKKOLA

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4	
1. INVENTOINNIN LÄHTÖKOHDAT	5	
1.1. Lestijoki nykyään	6	
1.2. Kallio- ja maaperä sekä topografia		7
1.3. Kasvillisuus ja luonnonsuojelualueet		7
1.4. Inventointi	7	
1.5. Arvottamisen päänäkökulmat	8	
2. LESTIJOKILAAKSON HISTORIA	9	
2.1. Myllyjen historiaa	10	
2.2. Lestijokilaakson vesimyllyt	10	
2.3. Jokikalastus Lestijoella	11	
2.4. Lestijokilaakson muu elinkeino		11
2.5. Lestijoen alaosan sillat		13
3. INVENTOINTIAINEISTON KOHDEKUVAUS		14
HIMANKA		
095 01 Raumankosken perustukset ja voimakanava		14
095 02 Hillilänkoski	18	
095 03 Sämpilänkosken myllyn perustus		20
095 04 Hekkalankosken myllyn perustus		23
095 05 Saarenpäänkosken myllyn perustus ja vanhan sillan jäänteet		26
KANNUS		
217 06 Niskankosken perustukset	29	
217 07 Pitkäsenkosken myllyn perustus ja sillan jäänteet		31
217 08 Myllylänkosken perustus		34
217 09 Joki-Petäjänkosken perustukset ja Petäjän mylly		36
217 10 Tokolankosken voimalaitos		41
217 11 Pesolankosken Pesolan mylly		44
217 12 Raasakankosken perustus		48
217 13 Niemosenkosken myllyn perustus		52
217 14 Jäväjänkosken perustukset		55
217 15 Korpelan voimalaitos ja uiton tukkiränni		57
217 16 Jauhokosken voimalaitos		59

LÄHTEET

64

LIITTEET

- Liite 1. Sämpilänkosken myllyn perustukset, tasopiiirros 16.7.2007.
Saarenpäänkosken myllyn perustukset, tasopiiirros 23.7.2007.
Pitkäsenkosken myllyn perustukset, tasopiiirros 2.8.2007.
- Liite 2. Joki-Petäjänkosken Petäjän mylly, yleiskartta 4.7.2007.
perustus, tasopiiirros 4.7.2007.
Petäjän mylly, luonnos pohjapiirroksista 4.7.2007.
- Liite 3. Pesolankosken mylly, pohjapiirros 17.7.2007.
Niemosenkosken myllyn perustukset, tasopiiirros 9.7.2007.
Jäväjänkosken perustukset, tasopiiirros 25.7.2007.
Jauhokosken voimalaitos, tasopiiirros 18.7.2007
- Liite 4. Kohteet kalataloudellisten kunnostusten piirustuksissa
Hillilänkoski	i
Sämpilänkoski	oski
Hekkalankoski	
Saarenpäänkoski	
Niskankoski	oski
Myllylänkoski	(Pitkäsenkoski)
Joki-Petäjänkoski	
Tokolankoski	oski
Pesolankoski	
Raasakankoski	oski
Niemosenkoski	
Jäväjänkoski	
Jauhokoski	i
- Liite 5. Mustavalkokuvalettelo, Keski-Pohjanmaa, Lestijokilaakso, Lehtola, 2007, 1-30.
- Liite 6. Digikuvalettelo, Keski-Pohjanmaa, Lestijokilaakso, Lehtola, 2007, 1-179.
- Liite 7. Digikuvalettelo, Keski-Pohjanmaa, arkistokuvat, Lehtola, 2007, 1-126.
- Liite 8. Aikajana Lestijokilaakson historiasta.
- Kuvat 1–102 Lehtola 2007.
- Kartta 1. Inventoitu alue Lestijoella, Himanka ja Kannus –alue, Salla Korkiakangas.

JOHDANTO

Lestijoen alaosan inventointi Raumankoskelta Riutankoskelle liittyy Himanka, Kannus - alueen kalataloudelliseen kunnostushankkeeseen. Kalataloudellisen kunnostuksen tavoitteena on palauttaa Lestijoen kosket ennennäköiseen luonnontilaan. Uiton yhteydessä 1900-luvulla koskialueilta on kaivettu kivi- ja moreeniainesta.¹

Inventoinnin tarkoituksena on selvittää alueella kulttuurihistoriallisesti merkittävät vedessä tai veden ääressä olevat rakennukset ja rakenteet sekä muinaisjäännökset, jotta niitä ei tuhoeta kunnostuksen yhteydessä. Kunnostussuunnitelman mukaan kosket² kivettäisiin ja niihin tehtäisiin kalojen kutualueita. Inventoinnin pohjalta on laadittu toimenpideohjeet, miten inventoinnin kohteet tulisi ottaa huomioon kunnostuksen eri työvaiheissa. Kunnostus toteutetaan yhtäjaksoisesti. Ainoastaan Raumankoskelle kalataloudellinen kunnostus on suunniteltu toteutettavaksi myöhempänä ajankohtana tulvasuojelun tehostamissuunnitelman yhteydessä.

Lestijokilaakso on luokiteltu valtakunnallisesti merkittävänä kulttuuriympäristöksi.³ Lisäksi Lestijokilaakso on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuurimaisema-alueeksi Toholammin kunnan osalta.⁴ Termi kulttuuriympäristö käsittää kulttuurimaiseman, rakennetun kulttuuriympäristön ja muinaisjäännökset. Merkittävien kulttuuriympäristöalueiden käytön tulee soveltua niiden historialliseen kehitykseen.⁵

Lestijoella on vanhoja myllyjä, myllynperustuksia, myllyjen patorakenteita, siltoja, sahoja ja uittoväylän jäännöksiä sekä muita rakenteita. Maan käyttö- ja rakennuslaki (136/1999) edellyttää kulttuuriarvojen vaalimista ja säilyttämistä. Muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain (295/1963) rauhoittamia. Myös vesilaki (264/1961) edellyttää kulttuuriarvojen huomioimista vesistöihin suoritettavissa toimenpiteissä. Myllyt ja niiden perustukset ovat osa Lestijoen kulttuurimaisemaa, jota tulee vaalia.

Lisäksi vuonna 1986 Lestijoen koskialueet liitettiin koskiensuojelulain piiriin. Sen mukaan koskialueet tulisi säilyttää rakentamattomina.⁶ Vuonna 1998 Lestijoki liitettiin Natura-suojeluohjelmaehdotukseen (kohdenumero FI1000057)⁷ ja vesialue on tällä hetkellä Natura 2000 – verkostoon kuuluva suojelukohde. Kohde täyttää Natura-suojeluohjelman luontodirektiivit: jokisuistot, Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit ja Lestijoella esiintyvät m. saukkoja sekä lintuja kuten koskikara ja metsähanhi, jotka ovat mainittu luontodirektiiveissä.⁸

Inventointi tehtiin 18.6–14.9. 2007 Länsi-Suomen ympäristökeskuksen toimesta. Inventointiin kuului informaation kerääminen arkistoista, museoista ja Lestijoen varren asukkailla suullisena perimätietona. Kenttätöihin kuului Lestijoen alaosan tutkiminen niin vesiteitse kuin maalta, jota seurasi jälkityöt. Tutkimuksesta vastasi FM Minna Lehtola ja ajoittain kenttätöissä apuna oli Marko Luokka. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen vastaava henkilö oli Tapani Ruhanen ja inventointi suoritettiin tutkija Tuija Mikkosen (Museovirasto, Vaasan toimisto) ohjauksessa.

Inventointi tehtiin tutkien aluetta yleisestä yksityiskohtaiseen. Kohteet dokumentoitiin valokuvaamalla (digitaali-/muustavalkovalokuvat), osa piirtämällä ja

¹ Perälä-Jormola 2001, 52.

² Myllykoski, Hillilänkoski, Sämpilänkoski, Hekkalankoski, Koivurannankoski, Rinttikoski, Antinniitunkoski, Saarenpäänkoski, Niskankoski, Myllylänkoski, Kuunstonkoski, Joki-Petäjänkoski, Tokolankoski, Kattilakoski, Pesolankoski, Raasakankoski, Niemosenkoski, Valvatinkoski, Heiniemenkoski, Jäväjänkoski, Saarikoski, Karjakoski ja Jauhokoski sekä Riutankoski.

³ Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museovirasto – Ympäristöministeriö, 1993. Lisäksi Lestijoki on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuurimaisema-alueeksi Toholammin kunnan osalta. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.

⁴ Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.

⁵ <http://www.nba.fi/>

⁶ Perälä-Jormola 2001.

⁷ <http://www.ymparisto.fi/>

⁸ Lestijoen alaosan kalataloudellinen kunnostussuunnitelma 2006.

tarkentamalla sijainti GPS -laitteella. Lukemat olivat 4–9 ft tarkkuudella eli virhemarginaali on noin 1-5 metriä.

Inventoinnin tuloksena alueelta löytyi 2 jauhomyllyä, 2 voimalaitosta, 12 myllyn perustusta ja 2 siltaa sekä 1 tukkiränni, lisäksi 3 perustusta, joiden määrittely vaatii lisätutkimusta. Tukkiränni on Korpelankoskella, johon sijoittuu myös kolmas Lestijoen alaosan varrella sijaitseva voimalaitos. Jokaisesta koskesta, josta on löytynyt mylly, myllynperustus, myllypato, silta, tukkiränni tai voimalaitos, on oma kohdekuvaus, josta selviää sen sijainti, koordinaatit, inventoijan antama luokitusehdotus, historia ja nykytila sekä omistaja- että inventointitiedot. Maasto merkintäkohta tarkoittaa, onko kohteessa jo ennustaan informaatiotaulua tai muinaisjäännekilpeä. Kohteissa, joissa on jäljellä koko myllyrakennus, on kirjattu myös myös tietoja rakenteista kuten rakennusaikasta ja perustusmateriaali.

Kohteiden sijainti on myös ilmaistu kalataloudellisessa kunnostuksessa käytetyin termein eli minkä paalun kohdalla se sijaitsee ja kummalla puolella Lestijokea. Vasen ja oikea puoli katsotaan virran suuntaisesti. Yhdestä kohteesta ei ole omaa tarkkaa kohdekuvausta, sillä se havaittiin vasta 24.8.2007 tehdyllä tarkastuskäynnillä. Uoma ei kyennyt havaitsemaan runsaan kasvillisuuden vuoksi Kattilankosken alaosaan. Tarkastuskäynnillä GPS ym. laitteet eivät olleet enää inventoijan käytössä. Tarkastuskäynnillä Jäväjänkosken oikealta puolelta myllyuomaasta löytyi myös myllyn perustus. Kohde on liitetty Jäväjänkosken kohdekuvaukseen.

Lestijokilaakson historiaa, etenkin esihistoriaa, on tutkittu ja alue inventoitu vuonna 2003. Tutkijoina ovat toimineet Jaana Itäpalo ja Hans-Peter Schulz ja julkaisuna on cd-rom *Lestijokilaakson historia*. Lestijokilaakson Toholammin alueelle on tehty maisemahoitosuunnitelma vuonna 2001 Länsi-Suomen ympäristökeskuksen toimesta. Siitä on Tiina Perälän ja Jukka Jormolan laatima julkaisu *Lestijokilaakson maisemahoitosuunnitelma*. Lestijokivarren myllyistä on Länsi-Suomen ympäristökeskuksessa myllykortisto, jota ei valitettavasti löytynyt inventoinnin aikana. Lestijokilaakso on alueena kuulunut myös Vaasan läänin ruukokaavoituksen ja Kokkolan vesipiirin vesitoimiston tekemään inventointiin vuonna 1973. Inventointiin kuuluivat vesirakenteet kuten myllyt, sillat ja padot. Lisäksi Lestijoen myllyistä löytyy valokuvamateriaalia Museoviraston valokuva-arkistosta.

Länsi-Suomen ympäristökeskuksella on nyt meneillään Keski-Pohjanmaan kulttuuriympäristön inventointi, jossa kootaan inventoinnin tulokset Kioski – tietokantaan. Inventoinnin tekee Minna Torppa. Lestijoen vesirakenteiden inventoinnin tulokset on myös syötetty Kioski-tietokantaan.

1. INVENTOINNIN LÄHTÖKOHDAT

Inventoinnin lähtökohtana on Lestijoen alaosaan suunniteltu kalataloudellinen kunnostus. Suunnitelma laadittiin Kokkolan vesi- ja ympäristöpiirissä vuonna 1991, jonka jälkeen sille haettiin lupaa Länsi-Suomen vesioikeudelta. Vuonna 1994 Länsi-Suomen vesioikeus antoi päätöksessään hakijalle luvan kunnostaa Lestijoen koskia (nro 100/1994/2) eikä vesiylioikeus muuttanut päätöstä (nro 34/1996 28.3.1996). Korkein hallinto-oikeus kumosi aikaisemmat päätökset ja palautti asian täydennettäväksi Länsi-Suomen vesioikeudelle (nro 2961, 21.11.1997). Länsi-Suomen ympäristölupavirasto myönsi luvan Lestijoen yläosan kalataloudelliselle kunnostukselle (nro 15/2002/1, 22.3.2002) Lestijärven ja Toholammin alueilla. Vaasan hallinto-oikeus kumosi ympäristölupaviraston päätöksen siltä osin, että Lestijoen alaosa (Himanka, Kannus – alue) jätetään kunnostamatta (02/0570/1 7.11.2002). Luvan hakijaa kehoitettiin täydentämään Lestijoen kalataloudellisen kunnostuksen suunnitelmia ja näin tehtiin 28.7.2006 mennessä.⁹

Lestijoen yläosan kalataloudellinen kunnostus toteutettiin vuosina 2004–2005. Lestijoen alaosan kunnostussuunnitelmaan on tehty täydennystä kesällä 2007 tutkimalla

⁹ Lestijoen alaosan kalataloudellinen kunnostussuunnitelma 2006.

joen kulttuuriperintöä ja mahdollisen jokihelmisimpukan esiintymistä alueella. Inventointi tehtiin 18.6–14.9.2007.

Nykyisen kalataloudellisen suunnitelman mukaan koskialueille ei kuljeteta kiviä kunnostusalueen ulkopuolelta, mutta ei myöskään hyödynnetä kiviä, jotka ovat esimerkiksi myllypatoa tai myllyn perustusta. Kunnostuskohteille tehdään myös kutusoraikkoja, joiden rakentamisen tavoitteena on poikastuotannon tehostaminen ja materiaalina luonnonsora. Työ suoritetaan kaivinkoneella ja apuna mahdollisesti käytetään myös muita koneita. Työkoneiden kulkureittejä on tutkittu syksyllä 2005 ja kesällä 2007 tehdyn kulttuuriympäristöinventoinnin perusteella pyritään kaivutsumaan, että merkittäviä kulttuurihistoriallisia kohteita ei vahingoiteta missään työvaiheessa. Toteutettavilla toimenpiteillä ei suunnitelman mukaan ole vaikutusta vedenkorkeuteen.¹⁰

1.1. Lestijoki nykyään

Lestijoki saa alkunsa Lestijärvestä ja laskee Pohjanlahteen Himangalla. Se virtaa Lestijärven, Toholammin, Kannuksen ja Himangan sekä osittain Lohtajan läpi. Lestijoki on noin 110 km pitkä.

Lestijokivarso on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuurimaisemaksi.¹¹ Lisäksi Lestijokilaakso on Toholammin kunnan alueella luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.¹² Merkittäviä kulttuuriympäristöjä Himangalla on Raumankarin vanha markkinapaikka 1600-luvulta ja Kannuksessa asema-alue, jonka rautatieasema on rakennettu vuonna 1886. Muita merkittäviä kohteita Himangalla ovat Kinaren talo (vuonna 1870), Lahdensuun kylä ja Kannuksessa Männistön päärakennus (1863), Ojalan asutusryhmä sekä Heiniemen talot. Kattilankoskella sijaitsee paikallisesti merkittävä Kattilakosken rantalaidun.¹³

Lestijokilaaksossa Himanka, Kannus – alueella on tällä hetkellä suojeltu kirkkolailla (1054/1993) Himangan¹⁴ ja Kannuksen¹⁵ kirkot sekä rakennussuojelulailla (60/1985) Kannuksessa Ala-Leppilammen tila ja Mäkiraonmäen työväentalo. Muinaismuistokohteita tunnetaan Himangalla 13 ja Kannuksessa 36. Lukumäärät muuttuvat alati tehtävän tutkimuksen myötä.¹⁶

Lestijoen varrella Himanka, Kannus – alueella nykyään elinkeinona ovat maatalous, minkki- ja kettutarhaus sekä yritystoiminta. Tunnetuimpia yrityksiä ovat Pouttu Oy, Eskopuu Oy, Kannustalo Oy ja Kensapuu huonekalualan yritys.

Lestijoen varrella olevaa valtakunnallisesti arvokasta viljely- ja maalaismaisemaa voi ihastella kuljettaessa jokea pitkin alas tai ajamalla maanteitä, jotka seuraavat jokea. Perinteistä talonpoikaisrakennuskantaa voi ihastella mm. Yli-Kannuksen ja Väli-Kannuksen kylissä.

Kuva 1. Lestijoen maalaismaisema (nro 100)

¹⁰ Lestijoen alaosan kalataloudellinen kunnostussuunnitelma 2006.

¹¹ Rakennettu kulttuuriympäristö 1993. Himangan kunnan alueella kohteen nimi on Raumankarin kulttuuriympäristö ja Lestijoen suu, Kannuksen kaupungin alueella Lestijokivarren kulttuurimaisema ja Toholammin kunnan alueella Lestijoen kulttuurimaisema.

¹² Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alueityöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.

¹³ <http://www.nba.fi>; Rakennettu kulttuuriympäristö 1993, 186–187.

¹⁴ Rakennettu vuonna 1794 J. Rijfin johdolla. Tornin nykyinen muoto on vuodelta 1897. Kellotapuli on rakennettu vuonna 1822.

¹⁵ Rakennettu vuosina 1815–1817 Heikki Kuorikosken johdolla. Kellotapuli on vuodelta 1817.

¹⁶ Keski-Pohjanmaan maakuntakaava 2006.

1.2. Kallio- ja maaperä sekä topografia

Lestijokilaakso sijaitsee liuskekivivyöhykkeellä, jossa esiintyy kiilleliusketta, mustaliusketta ja kiillegneissia sekä graniittia. Pääasiallinen maaperä on moreeniä ja laakossa esiintyy kumpumoreenimuodostumia. Jokilaakson korkeus merenpinnasta on n. 70–80 m. Alueella on vähän harjujaksoja.¹⁷

1.3. Kasvillisuus ja luonnonsuojelualueet

Lestijoen varrella on suoalueita, koski- ja suvantopaikkojen rantoja. Lestijoen alajuoksulla esiintyy lehti- ja havupuita sekä peltomaisemaa. Suojellut rannat sijaitsevat suurimaksi osaksi Kannuksen kunnan puolella. Alueella kasvaa putkilokasveja.¹⁸ Inventointikohteissa esiintyi mm. kieloja, nokkosia, ketunleipää ja viinimarjapensaita.

Kuva 2. Lestijoen vesikasvillisuus (nro 104)

1.4. Inventointi

Inventointi tehtiin 18.6.–14.9.2007 Himanka, Kannus -alueella.¹⁹ Inventointiin kuului tiedon keruu julkaisuista, arkistosta, museoista ja suullisena perimätietona paikallisilta asukkailta. Arkistomateriaali on kerätty Vaasan maakunta-arkistosta ja karttamateriaalia on myös kuvattu Himangan kotiseutumuseosta. Kannuksen kotiseutumuseossa aiheeseen liittyvää tietoa ei ollut. Informantteina myllyjen historiaa toimivat Jouko Mäki-Petäjä, Salli-Marja Mäki-Petäjä, Markku Mäki-Petäjä, Väinö Mäki-Petäjä; Jouko Pesola, Arne Pesola; Osmo Tokola; Mauno Mäkelä, Martti Rantanen ja Mikko Pesola sekä Alpo Rahkonen ja Lauri Suikkola. Paikallisten asukkaiden antama informaatio on ollut merkittävä tutkimuksen etenemiselle. Kuvaa Lestijoen varren elämästä, antoi teos *Elämää Lestijokivarressa*, joka on Uno Mäki-Petäjän kirjoittama.

Kenttätyö toteutettiin heinäkuussa aluksi tarkastaen koko Lestijokivarren alaosa puolivien kilometrin matkalla. Tarkoituksena oli kartoittaa, missä koskis sa on vielä jäljellä myllyn rakenteita tai perustuksia ja mitä muuta kulttuurihistoriallisesti arvokasta löytyy sekä koskialueilta että koskien välisiltä alueilta. Kartoituksen jälkeen, yksittäisiä kohteita dokumentoitiin tarkemmin käytettävissä olevan ajan.
Kuva 3. Työkuva Niemosenkosken rajoissa. Dokumentointi tehtiin valokuvaamalla, piirtämällä dokumentoinnista (nro 33) ja GPS-laitteella. Apuvälineenä työssä oli myös sondauskeppi. Valokuvista on sekä digitaaliset että mustavalkovalokuvaversiot. Valokuvat luovutetaan sekä Museovirastolle että Länsi-Suomen ympäristökeskukselle arkistoitavaksi.

Lisäksi joissakin koskissa sijainneista myllyistä on asiakirja- ja muuta tietoa. Kuitenkin ajan kuluessa myllyt ovat tuhoutuneet joko ihmisen toimesta tai luonnon vaikutuksesta kuten tulvan johdosta, eikä enää ole havaittavissa merkkejä myllyistä. Yksi tällainen koskialue on Kuustonkoski. Vuoden 1857 Vaasan maanmittauskonttorin kartassa

¹⁷ <http://en.gtk.fi/>; <http://www.ymparisto.fi/>; Perälä-Jormola 2001, 21-22.

¹⁸ Perälä-Jormola 2001, 24.

¹⁹ Ks. kartta 1 liitteissä.

(VMA) koskialueelle on merkitty vanhan myllyn sijainti, kuitenkin myllystä ei ole enää merkkejä maastossa.

Kuva 4. Kuustonkosken vanhan myllyn sijainti.²⁰

Inventointialueella sijaitsee kaksi 1970-luvulla rakennettua voimalaitosta. Voimalaitokset ovat nuoria, mutta ne ovat paikallisesti merkittäviä ja kertovat alueen teollisen toiminnan jatkumosta. Ne on rakennettu vanhojen myllyjen perustuksille, joten niillä on sijaintinsakin puolesta rakennusperinnöllistä arvoa. Lisäksi alueella on kaksi jauhomyllyä ja 12 myllyn perustusta. Osa Lestijoen myllyistä on toiminut myös sahana. Sahana toimineiden myllyjen perustuksissa esiintyy betonia kuten Raamankosken ja Raasakankosken perustuksissa. Lestijoen alaosassa on myös jätteitä kahdesta sillasta, joista toinen on kivirakenteinen ja toinen betonista valmistettu. Kummatkin ovat olleet käytössä vielä 1900-luvulla.

Uittorakenteita on joessa jäljellä Koivunpelan voiman yhteydessä oleva yksi tukkiränni sekä Raasakankoskella että Jauhokoskella kiinnitysrenkaita. Inventoinnissa ei tutkittu, miten uiton yhteydessä on koskia muokattu. Mainittakoon alueelta myös kolme perustusta, jotka vaativat tarkempaan määrittelyyn lisätutkimusta. Ne sijaitsevat Niskankoskella (1 kpl) ja Joki-Petäjänkoskella (2 kpl). Inventoidulta alueelta löytyi myös yksittäisiä urallisia kiviä, jotka eivät ole osia rakenteita esimerkiksi Niskankoskella. Urat kivissä kertovat, että ihminen on hyödyntänyt ja työstänyt niitä, mutta kivi on esimerkiksi voinut olla osa niin myllyä kuin muutakin rakennusta.

Vastaavanlainen inventointi tulisi tehdä myös Lestijoen yläosalle.

1.5. Arvottamisen päänäkökulmat

Inventointiin sisältyi kohteiden arvottaminen. Arvottaminen on apuväline, joka auttaa määrittämään suunniteltujen kalatuloaluiden kunnostamistoimenpiteiden mahdollisuudet, alueen merkittävää kulttuurihistoriaa tuhoamatta. Koska kohteisiin kuuluu sekä rakennuksia että kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita, on arvottaminen ollut osin ongelmallista. Arvoluokittelun perustana on käytetty rakennusinventoinnissa käytettyä arvoluokittelua.

Rakennusinventoinnissa arvottamisen päänäkökulmat ovat rakennustaiteelliset, rakennushistorialliset ja rakennusperinteiset arvot sekä ympäristöarvot että historialliset arvot. Rakennustaiteellisia arvoja edustava kohde on tyyliltään arkkitehtonisesti puhdas, siirteellinen tai muutoin mielenkiintoinen. Rakennusteknisesti arvokkaassa kohteessa on uusia innovatiivisia, mielenkiintoisia tai tyyppillisiä ominaisuuksia. Rakennusperinteisesti arvokas kohde edustaa oman aikakautensa ja alueensa tyyppillistä rakennusperinnettä. Ympäristöarvoissa huomioidaan kohde osana maisemallista kokonaisuutta, se on osa kulttuurimaisemaa. Historiallisissa arvoissa kohde voi olla asutus-, talous-, sivistys-, aate-, henkilöhistoriallisesti tai tapahtuma-, sosiaalhistoriallisesti arvokas.²¹

²⁰ VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat 1857. Arkistokuva nro 090.

²¹ http://www.pispala.fi/pispafaorumi/kulttuuriymparisto/inventointi/inventoinnin_loppuraportti.pdf

Kriteerinä voidaan käyttää mm. seuraavia perusteita:

- a) Edustavuus, tyypillisuus
- b) Harvinaisuus
- c) Alkuperäisyys, säilyneisyys, muutosten eri tasot
- d) Yhtenäisyys esim. maisemaan
- e) Kerroksisuus
- f) Symbolimerkitys ja tutkimusarvo sekä intensiteetti

Muutosten taso myllyissä, jotka ovat säilyneet kokonaan, on määritelty arvioimalla alkuperäisten rakennusvaiheiden säilyneisyys. *Hyvin säilynyt* tarkoittaa, että kohde on alkuperäinen tai muutokset ovat vähäisiä. *Kohtalaisen hyvin säilynyt*: muutoksia on voitu tehdä paljonkin, mutta hahmo ja rakentamisaika näkyvät selvästi. *Merkittävästi muutettu*: sekä sisä- että ulkotiloissa on tehty merkittäviä muutoksia, alkuperäinen hahmo on tunnistettavissa. *Täysin muutettu*: rakennusaikaa ja hahmoa ei ole tunnistettavissa.²²

Edellä esitetyt arvot ja kriteerit ovat myös taustalla määritettäessä muiden kohteiden kulttuurihistoriallista arvoa. Niiden luokitus ehdotuksessa on käytetty numeroita yhdestä kolmeen. Luokitus ehdotus näkyy kohdekuvauksessa. Numerot ja niiden selitys:

1. Merkittävä kohde, jonka säilyttäminen on turvattava.
2. Kohteen arvon selvittäminen edellyttää tarkempia tutkimuksia.
3. Tuhoutunut ja/tai loppuun saakka tutkittu kohde.

2. LESTIJOKILAAKSON HISTORIA

Lestijokilaaksossa on muinaisjäännöksiä tuhansien vuosien takaa. Mannerjäätikön vetäytymisen myötä Suomea ruvettiin asuttamaan ja oletettavasti Lestijärven alueella asutusta on ollut jo noin 7100 eKr. Yksi vanhimmista muinaisjäännöksistä alueella on Sykäräisen kylän asuinpaikat noin 6500 eKr. Suuria kivirakennelmia kuten jätinkirkkoja ja kiviröykkiöitä Lestijokilaaksossa on aikajaksolta 3500–3000 eKr. Kyseiset rakennelmat ovat mahdollisesti osa tehostettua hylkeenpyyntiä ajalta, jolloin alueen kulttuuri liitetään ns. Kierikki-ryhmään. Hylkeenpyyntin ohella merkittävä elinkeino Lestijokilaaksossa on ollut kalastus. Kaskiviljelyn käyttö yleistyi Lestijokilaaksossa 500 eKr. – 300 jKr. ja ajanjakson loppuvaiheessa on merkkejä raudanvalmistuksesta järvimalmista. Lähemmäksi 1000 jKr. tultaessa turkisten kysyntä kasvoi ja vilkastutti talonpoikien eränkävintä sisämaahan. Maanviljelyn merkitys kohosi noin 800–1200 jKr.²³

Keskiajalla Lestijoki oli merkittävä reitti rannikolle. Asukkaiden elanto perustui Lestijokilaaksossa omavaraiseen luontaistalouteen ja erätalouteen sekä pienimuotoiseen viljelyyn. Myöhemmin erityisesti 1500–1600-luvulla hämäläisillä oli Lestijokilaaksossa eräomistuksia.²⁴ Hämäläisten lisäksi alueella on kulkeneet muitakin eränkävijöitä kuten karjalaisia. Uuden ajan myötä raudanvalmistuksesta tuli merkittävämpi Lestijokilaakson asukkaille.²⁵ Muita merkittäviä elinkeinoja Lestijokilaaksossa oli tervan tuotanto, maatalous ja etenkin katovuosina karjatalous, järvi- ja jokikalastus sekä merikalastus. 1700-luvulla väkimäärä kasvoi voimakkaasti alueella. Isojako Lestijokilaaksossa on suoritettu 1780-luvulta lähtien. Vielä 1800-luvulla tervanpolto ja puutavaran myynti olivat osa asukkaiden toimeentuloa.²⁶ Lestijoki oli merkittävä uittoväylä puutavarakalle Lestijärveltä Himangan ja Kannuksen sahoille sekä edelleen lastattavaksi joen suulta. Uittotoiminta oli vilkasta 1800–1950.²⁷ 1900-luvun alussa tulolähteitä olivat kaivos- ja metsätyöt. Lestijokilaaksosta lähti myös siirtolaisia Amerikkaan. Vuosittain puutavaran puolivälin, sotien jälkeen seurasi elinkeinorakenteen muutos ja alkoi jälleenrakentamisen aika.²⁸

²² http://www.pispala.fi/pispafoorumii/kulttuuriymparisto/inventointi/inventoinnin_loppuraportti.pdf

²³ Schulz 2004.

²⁴ Schulz 2004.

²⁵ Perälä-Jormola 2001, 15.

²⁶ Schulz 2004.

²⁷ Perälä-Jormola 2001, 16.

²⁸ Schulz 2004.

2.1. Myllyjen historiaa

Myllyt ovat teknisesti kehittyneet lihasvoimaisista jauhatuslaitteista koneellisiksi tuuli- ja vesivoimalla toimiviksi tuotantoyksiköiksi. Edeltäjänä pidetään huhmareita ja jauhinkivimyllyä. Huhmareita on kuvattu jauhojen valmistuksessa vanhoissa egyptiläisissä seinämaalauksissa. Huhmare on ollut kookas survinlaite, terminä se on säilynyt morttelissa, joka on tarkoitettu mausteiden hienontamiseen. Jauhinkivistä on arkeologisesti todistusta kivikaudelta lähtien ja niistä on viittauksia antiikin tarinoihin sekä mytologiaan. Suomesta vanhimmat jauhinkivet ovat Länsi-Suomesta 400–600 jKr.²⁹

Jauhinkivistä teknisen kehityksen seuraava aste on käsikäyttöinen kampimylly, jossa välitysmekanismien avulla liikerata oli vertikaalinen eikä perinteisesti horisontaalinen. Kampimyllyä kuvataan esimerkiksi vuonna 1130 hakatussa reliefissä Ranskassa Veزالayn kaupungin Pyhän Madeleinen kirkossa. Käsivoima ei kuitenkaan ole yhtä tehokas kuin muut voiman lähteet kuten polkuvoima polkumyllyissä tai juhdat ja hevoset. Eläimiä on käytetty jo antiikin kulttuuripiirissä kellomyllyissä. Käsिमyllyjä ne eivät siitä huolimatta syrjäyttäneet vaan niiden käyttö säilyi rinnalla täydentämässä talouksen tarpeita. Tuulivoimaa eli tuulimyllyjä ruvettiin käyttämään Euroopassa 1100-luvulta lähtien. Se on ollut Suomessa ajoittain vesimyllyn korvike, täydentäjä tai syrjäyttäjä. Vanhin suomalainen tuulimylly on vuodelta 1463 Turusta. Teknisesti tuulimyllyt ovat olleet yksinkertaisia ja niitä on siirretty joko käytännön syistä tai kauppatavarana paikasta toiseen.³⁰

Viitteitä vesimyllyjen käyttöön löytyy antiikin maailmasta, merkittävistä tieteilijöistä myöhemmältä ajalta esimerkiksi Galileo Galilei (1564–1642) on perehtynyt vesipyörän toimintatapaan. Suomessa lukemäärällisesti yleisin 1900-luvulle säilynyt vesimyllymalli on härkinmylly. Sitä käytettiin jauhatukseen, tamppimyllynä; luu- ja ruutijauhon sekä nuuskatupakan valmistuksessa; lisäksi pellavamyllynä ja puutyökoneena. Nimensä se on saanut sammakkohirttä tukeneiden siipitukkien alapäähän kiinnitetystä pystysuorista sädesiivistä eli härkinlautojen muodosta. Vesimyllyistä ratasmylly on ollut monimutkaisempi rakentaa ja mahdollisesti sen vuoksi, se ei ole ollut Suomessa yhtä yleinen. Merkittävästi vesimyllyt kehittyivät 1800-luvulla, jolloin käyttöön otettiin turbiinimyllyt. Suomessa niitä ruvettiin käyttämään 1840-luvulla. Niiden etuna oli pieni tilantarve, teho, kestävyys ja tasainen käynti. Esimerkiksi Kainuun turbiinimyllyssä vesi johdettiin putkeen, kohdistettiin pystyakseliin, johdettiin sieltä konehinoilla vaak akseliin, josta voima siirrettiin hammasrattaan avulla yläkiveä pyörittävään pystyakseliin. 1840-luvulla omaksuttiin Suomeen myös höyrymyllyt. Näitä seurasivat sähkömyllyt.³¹

2.2. Lestijokilaakson vesimyllyt

Lestijokilaakso on ollut osa Suur-Lohtajaa, jossa myllyjä on sijainnut sekä jokien että purojen varsilla. Myllyistä ainoastaan parhaat toimivat ympärivuoden, osa toimi ainoastaan kevättulvien aikaan ja osa sekä kevät- että syystulvilla. Veden määrä oli merkittävä tekijä myllyjen toiminnassa esimerkiksi vähäsateisina vuosina ne eivät välttämättä pyörineet kuten kirkkoherra Frosterus vuosina 1760 ja 1762 toteaa tapahtuneen. Vähäsateisten vuosien varalta taloissa säilytettiin käsikivimyllyä ja esimerkiksi Yli-Kannukseen rakennettiin tämän johdosta Lestijoen varrelle tuulimylly helpottamaan tilannetta.³²

1600-luvulla myllyt olivat niin sanottuja lahkomyllyjä eli ne olivat noin kolmen talon yhteisomistuksessa ja ne jauhoivat ohraa, ruista ja sekaviljaa. Vuonna 1797 Suur-Lohtajalla on ollut yhteensä 38 lahkomyllyä, 82 yksityistä myllyä. Himangalla lahkomyllyjä oli yksi ja yksityisiä 11 kun taas Väli-Kannuksella lahkomyllyjä oli 6 ja yksityisiä 8. 1700-luvun lopulla Lestijoen varrelta eniten veroja maksavia myllyjä olivat: Vähä-Raon, Annalan,

²⁹ Korhonen 1993, 11–12.

³⁰ Korhonen 1993, 16, 20–26.

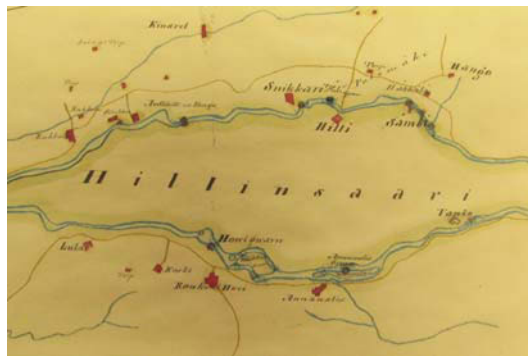
³¹ Korhonen 1993, 27, 36, 42, 44.

³² Luho-Luukko I 1957, 169–170, 173.

Ylikannuksen, Riutan, Seppälän, Jämsän, Oravalan, Olkkosen lahkomyllyt ja Hirvikosken yksityinen mylly. Pienempiä myllyjä olivat Raasakan, Hihnalan, Suikun ja Pesolan lahkomylly sekä Hollannin yksityinen mylly Väli-Kannuksella.³³

Myllyt sijaitsivat niiden toiminnalle otollisilla paikoilla. Maan kohoaminen ja liettyminen vaikuttivat myllyjen toimintaan ja vanhimpien myllyjen omistajat anoivat tarkastusta, jossa todettaisiin mylly kelvottomaksi ja omistaja vapautettaisiin myllyverosta. Näin toimittiin esim. vuonna 1841 Tiluksen ja Pöytärin talojen kotitarvemyllyn kohdalla. Osa omistajista anoi lupaa myllyjen siirtämiseksi esim. 23.9.1913. Talollisen Antti Mäkelän ym. anoi lupaa siirtää Pajakosken myllyä joelle päin ja rakentaa padon. Asia käsiteltiin ja myönnettiin sille valtuudet.

Myllyt saattoivat sijaita kaukanakin ja jo 1700-luvulla oli tapana tullimaksua vastaan jauhaa edempää asuvien viljaa. Vielä 1900-luvulla tehtiin myllymatkoja ja myllylle voitiin jäädä muutamaksi päivää, niin että vilja saatiin jauhettua.³⁴ 1900-luvulla käytössä olivat ns. jauhatuskuiteja, esim. Riuttasen myllyltä on löytynyt yksi vuodelta 1945. Kuitissa lukee myllyn nimi eli Riuttasen mylly, aika: marraskuu ja mitä on jauhettu eli kauraa. Jauhattaa on voinut jauhatusmääräyksellä, jauhatuskupongilla tai jauhatusluvalla.

Kuva 5. Himangan Hillilän myllyt vuoden 1868 kartalla³⁵

2.3. Jokikalastus Lestijoella

Lestijoella harjoitetusta jokikalastuksesta on kirjallisia lähteitä 1500-luvun verokirjoista. Niiden mukaan vuosisadan puolivälillä joesta saatiin saaliiksi säynäviä ja siikoja sekä nahkiaisia. Lohet olivat harvinaisia Lestijoessa. Kalastuksessa käytettiin välineinä verkkoja ja potkuverkoja. 1800- ja 1900-luvulla jokikalastuksella ei ollut alueella suurta merkitystä. Myllypadot ja joen matala vesi ovat estäneet kalojen nousemista jokea ylös. Kuitenkin nahkiaispenyynti on ollut huomattavaa ja siianpenyynti kalamousa aikana.³⁶

2.4. Lestijokilaakson muu elinkeino

Suur-Lohtajalla 1600-luvulla ilmeni uusia elinkeinomuotoja, joista yksi oli tervanpoltto. Se oli merkittävä alueen asukkaille vielä 1800-luvun alkupuolella.³⁷ Nykyään siitä ovat merkinä muutamat tähän päivään asti säilyneet tervahaudat. Toinen alueella enemmänkin sivuelinkeinona ilmennyt on raudanvalmistus. Suo- tai järvivalmistusta

³³ Luho-Luukko I 1957, 172, 173.

³⁴ Luho-Luukko I 1957, 171–173; Mäki-Petäjä 1985; Junkkala ym. II 1977, 118; VMA, Länihallituksen vesioikeuspäätöksiä, Ps 5/11 14 No 16056, 2314/13. Toinen vastaavanlainen koskialue on Kattilakoski. Kattilakoskessa on toiminut jauhomylly, jossa on ollut raamisaha sekä pärehöylä. Mylly on ollut niin sanotusti ammattilaisen omistuksessa ja myllärinä on toiminut Augusti Hakala. Mylly on hävitetty noin 1950-luvulla.³⁴

³⁵ VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka 1868. Arkistokuva nro 119.

³⁶ Luho-Luukko I 1957, 207, 209; Junkkala ym. II 1977, 135.

³⁷ Luho-Luukko I 1957, 229; Junkkala ym. II 1977, 157.

sulatettiin meltorautaa, josta taottiin käyttöesineitä. Taontaa varten talonpojat omistivat vasarapajoja ja niitä on ollut etenkin Lestijoen varrella.³⁸ Lestijoella käytettiin mm. Määttälän suomalmia ja Haarajärven järvimalmia. Suomalmi esikäsiteltiin polttopaikoilla ja jatkotyöstettiin ruukeissa ja pajoissa. Ruukeissa rautaa työstettiin väkivasaaroilla (vesivasarat eli hamarit).³⁹

1600-luvulla perustettiin myös vesisaahoja, osa niistä oli talonpoikien omistamia ja määrällisesti niitä oli edellä mainitulla vuosisadalla esim. Himangalla vesi.⁴⁰ Osa vesisahoista sijaitsee jauhomyllyn ja vasarapajan yhteydessä. Tätä kuitenkin pyrittiin rajoittamaan vuoden 1684 sivuelinkeinojaon päätöksellä. Sen mukaan raudanvalmistaja ei saa sahauttaa lautoja tai polttaa tervaa. Suurimpia sahoja olivat Yli-Kannuksen Vähä-Raon yksityinen saha ja Väli-Kannuksen Hollannin saha. Raumankoskella alkoi toimia vuonna 1797 Anders Roosin perustama kaksiraamainen saha. Se sijaitsi Lestijoen pohjoisrannalla.⁴¹ Saha paloi vuonna 1881.

Sahlgrénin vuoden 1867 kaksoisraamaisen pyöräsahan yhteydessä Raasakankoskella toimi myös jauhomylly. Kirjoitusten mukaan myllyssä on ollut hammasratas ja lyhtyratas. Sahlgrénin myllyn tapaiset yhdistelmämyllyt pystyivät kuitenkin vain joko sahaamaan tai jauhamaan, ei kumpakaan yhtä aikaa. 1800-luvulla alueella on ollut muutakin teollisuutta esim. Himangan Sautinkaris toimilaitos vuosina 1876–1879. Toiminta päättyi tehtaan paloon, jonka jälkeen se myytiin ja A. Brandt rakensi paikalle höyrysahan. Laitostaan irtaimisto myytiin Grönvikin laitevalmistajalle.⁴²

1900-luvun alussa Kannuksessa maanmittaustöiden toimineen kolme sahaa: Kannuksen Puutavara ja Tehdas Oy vuodelta 1903, valtion saha vuodelta 1911 ja valtion raamisaha vuodelta 1925. Jauhomyllyjä kunnassa oli neljä, joista yksi oli sähköllä ja muut vesivoimalla toimivia. Himangalla tällöin on ollut kaksi sahaa: Himangan Saha ja Mylly Oy:n höyrysaha vuodelta 1911 ja Ab Himango och Ylivieskan saha vuodelta 1917. Vedellä käyviä jauhomyllyjä alueella oli neljä kappaletta.⁴³ Sahoille tärkeää oli uittotoiminta. Vuonna 1938 Puutavara ja Tehdas Oy anoi lupaa uittotietä 14500 mäntytukkia Lestijokea pitkin Kannuksen sahalle ja Himangalle merelle. Tehtaalle myönnettiin lupa uittotietä.⁴⁴

Kuva 6. Tukkeja uittettiin Lestijokea pitkin sahoille ja laivoihin lastattavaksi (nro 137)

³⁸ Luho-Luukko I 1957, 241, 243.

³⁹ Perälä-Jormola 2001, 16.

⁴⁰ Anttila 1998, 28.

⁴¹ Luho-Luukko I, 1957, 258.

⁴² Junkkala ym. II 1977, 169–170, 172–173.

⁴³ Ekman-Salokangas III 2004, 127.

⁴⁴ VMA, Läänihallitus, vesioikeudenpäätöksiä Lestijoki, Puutavara ja Tehdas Oy, tukkien uitto 21/4 38 No 508.

2.5. Lestijoen alaosan sillat

Lestijoen ylitse kulkee useita siltoja. Himangan Isosillalla valtatie kahdeksalle on myönnetty rakentamislupa vuonna 1967 kuten myös alueen myllyuoman sillalle. Lestijoen Hillilän ja Tomujoen haarojen ylitse meneville silloille on myönnetty lupa vuonna 1977. Tokolansilta on rakennettu vuonna 1992 ja se on 58,35 m pitkä teräsbetonikantinen liittopalkkisilta. Kannuksessa kirkon kohdalla olleelle sillalle on myönnetty lupa vuonna 1902 ja Jämsän sillalle 1909.⁴⁵

Kuva 7. Ennen Jäväjänkoskea sijaitseva riippusilta

---

⁴⁵ Länsi-Suomen ympäristökeskus, siltakortisto.

3. INVENTOINTIAINEISTON KOHDEKUVAUS

HIMANKA

095 01 RAUMANKOSKEN PERUSTUKSET JA VOIMAKANAVA

Sijainti: Kohde sijaitsee 0,5 km Himangan kirkosta luoteeseen: Himangassa Kokkolantien (tie nro 8) isonsillan läheisyydessä Raumankoskella.

Kohde: Teollisuuskohde
Tyypin tarkenne: betoniperustus I; mitat 2,47 x 5,28 m
kivibetoniperustus II; mitat 1,6 x 5 m
voimakanava

Ajoitus: kiviperustus; mitat 0,5 x 3,30 m
Luokitusehdotus: 2 1800-luku

Koordinaatit: betoniperustus I
x = 711 1 413; y = 333 6 882
betoniperustus II
x = 711 1 440; y = 333 6 864
kiviperustus ja voimakanava
x = 711 1 405; y = 333 6 887

Maastomerkitä: ei
Kohdekuvaus:

merkintää
Kohde sijaitsee paalujen 10–20 välillä uomassa ja uoman saarella, oikealla puolella Lestijokea. Alueella on uoman saarella ja uoman saarella betoniperustukset sekä uoman sivuhaarassa kiviperustus. Betoniperustus I sijaitsee uoman saareen. Siinä on kaksi kerrosta kiviä päällekkäin ja lauta, joiden päälle on valettu betonia. Sen korkeus on 1,5 m. Lähellä Betoniperustusta I on puusilta, jossa on hyödynnetty yhtä osana rakenteita ollutta kiveä. Uoman alajuoksulla kulkee uoman halki toinen betoniperustus, kivibetoniperustus II. Betoniperustukset ovat mahdollisesti samaa kokonaisuutta. Kivibetoniperustuksen II seassa on suuria kiviä, niiden halkaisija vaihtelee 25–28 cm. Kivibetoniperustuksen korkeus on 83 cm. Kivibetoniperustuksen lähellä on myös urallinen, rakenteisiin kuulunut kivi (77 x 80 cm). Uoma haarautuu alajuoksulla ja siellä on kiviperustus, jolta alkaa kivilatomus, jonka tarkoitus on toimia voimakanavana. Sen korkeus on 162 cm ja leveys 120 cm. Se kulkee pitkän uoman saarta ja jatkuu vielä ylempänä koskea olevan sivuhaaran jälkeen aina sillalle asti. Alueella on kivilatomus.

HISTORIA

Raumankoskella on sijainnut useita myllyjä esim. Ho Istin mylly sekä saha. Vuonna 1794 kokkolalainen Anders Roos anoi lupaa rakentamiseen Raumankoskelle. Päätöstä siirrettiin maaliskuun kokoukseen päätettäväksi, jossa enemmistö vastusti hanketta. Vastustuksesta huolimatta vuonna 1797 saha alkoi toimia. Saha oli vesivoimalla toimiva, kaksiraaminen, hienot eräinen laitos.⁴⁶ Alueella oli myös

⁴⁶ Luho-Luukko I 1957, 169, 253–258.

sahajuova.⁴⁷ Vuonna 1845 nimismiehen myöntämin oikeuksin saha sai luvan hakata vuosittain 6000 tukkia.⁴⁸ 1800-luvulla saha siirtyi Karl Anton Häggblomin omistukseen ja se paloi vuonna 1881.⁴⁹

Otto Herman Roos perusti myös tullimyllyn Rauman sahan yhteyteen. Myöhemmin Roos hankki myös vesivoimaoikeudet joen etelärannalle Tiluksen ja Pöytäjärven myllyn entiselle paikalle. Mahdollisesti kyseessä on vuonna 1786 verolle pantu vesimylly, joka sijaitsi maantiesillan yläpuolella Raumankosken etelärannalla. Otto Herman Roos oli vuokrannut paikan itselleen 48 vuodeksi vuodesta 1855 lukien. Vuonna 1856 Otto Roos ja J. J. Ahola anoivat rakentamislupaa kootarvemyllylle Raumankoskeen. Vuonna 1859 myllyssä suoritettiin verollepanotarkastus. Myllyssä oli vesiratas ja kaksi kiviparia. Kosken saarella on myös sijainnut kootarvemylly, joka tuhoutui vuonna 1810 tulvavesien johdosta. Vuonna 1916 Antti Santaholmi ilmoitti vesilaitoksen rakentamisesta Raumankoskeen, vesisahan paikalle.⁵⁰

Betoniperustus I ja kivibetoniperustus II sijaitsevat sahamyllyn kohdalla. Alueella sijaitsevat kiviperustukset ovat mahdollisesti olleet osa sahamyllyn tai sen yhteyteen perustetun tullimyllyn perustuskiviä. Betonirakenteet ovat myöhemmässä vaiheessa voineet olla osa sahamyllyä, mutta tulee kuitenkin huomioida, että betoni rakentamismateriaalina on ollut Suomessa käytössä vasta 1800-luvun puolivälistä lähtien.

NYKYTILA Rakennuksista on enää osa perustuksista jäljellä.

MUUTA Kohteen uoman saari tulisi tutkia tarkemmin ajankohtana, jolloin kasvillisuus ei ole niin rehevää.

Alueelle suunnitellaan kunnallista alataloudellista kunnostusta ja tulvasuojelun tehostamista.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 095 402 Himanka
Tila 1: 876:2, Yhteinen alue
Omistaja 1: Yht. vesialue Pohjanlahdessa

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 26.7.2007.
Karttaotteet: Peruskartta, 2413 07 HIMA NKA, 1: 20 000, Maanmittaushallitus 1987.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:27–125725:29

Digitaaliset valokuvat: nrot 143–169.

Dokumentointi: Valokuvat, GPS.

⁴⁷ VMA, Vaasan hovioikeus vesiasioiden vetojutut monistekirja; Raumankoski Himanka, oikeus kosken vesivoimaan. K. Tal. Janne Tuliniemi ym. v. Himangan saha- ja myllyosakeyhtiö 1916.

⁴⁸ <http://kotisivukone.fi>

⁴⁹ Junkkala ym. II 1977, 169.

⁵⁰ Junkkala ym. II 1977, 119–120; VMA, Vaasan hovioikeus vesiasioiden vetojutut monistekirja; Raumankoski Himanka, oikeus kosken vesivoimaan. K. Tal. Janne Tuliniemi ym. v. Himangan saha- ja myllyosakeyhtiö 1916; VMA, Vaasan läänin hallitus, anomusdiareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830–1911, Himanka; VMA, Vaasan hovioikeuden vetojutut 1776–1930.

LÄHTEET

Junkkala ym. II 1977

Luho-Luukko I 1957

Leevi Junkkala ym., *Suur-Lohtajan historia II*, Kokkola 1977.

Ville Luho, Armas Luukko, *Suur-Lohtajan historia I*, Kokkola 1957.

VMA, Vaasan hovioikeus vesiasioiden vetojutut monistekirja; Luettelo vesistöjä, kalastusta ja vesilaitoksia koskevista asiakirjoista, Vaasan hovioikeuden vetojutut 1776–1930, 1128. Raumankoski Himanka, oikeus kosken vesivoimaan. K. Tal. Janne Tuliniemi ym. v. Himangan saha- ja myllyosakeyhtiö 1916.

VMA, Vaasan lääninhallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830–1911, Himanka.

VMA, Vaasan hovioikeuden vetojutut 1776–1930.

<http://kosisivukone.fi>

<http://kosisivukone.fi/files/vipustin.kosisivukone.com>

Kuva 8. Betoniperustus II (nro 156).

Kuva 9. Betoniperustus II (nro 155).

Kuva 10. Siltaan hyödynnetty osana rakenteita ollut kivi (nro 160).

Kuva 11. Kivibetoniperustus II (nro 143).

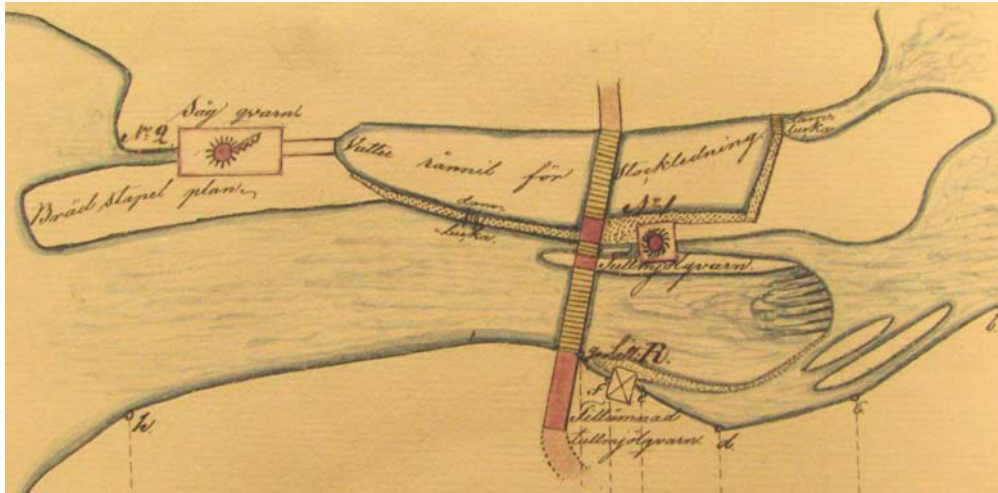

Kuva 12. Kiviperustus (nro 149).

Kuva 13. Kiviperustuksilta lähtevä voimakanava (nro 150).

Kuva 14. Kartta vuodelta 1856 Raumankoskelta. Karttaan on merkitty myllysaaha ja myllyt. (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka 1856; arkistokuva nro 086).

Kuva 15. Kartta vuodelta 1815. Karttaan on merkitty sahamylly vuodelta 1815. (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartta, Himanka, 1815; arkistokuva nro 060):

Sijainti: Kohde sijaitsee 5 km Himangan kirkosta kaakkoon: Hillilän Kannustieltä (nro 775) erkanevan Saarentien sillan läheisyydessä Hillilänkoskella.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: mylly

Ajoitus: 1800–1950-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyrakenteiden siin kuuluneita kiviä

x = 333 9 986; y = 710 7 006

osia perustuksesta

x = 333 9 965; y = 710 6 937

Maastomerkinä: ei merkintää

Kohde sijaitsee paalujen 34 ja 35 välillä, oikealla puolella Lestijokea. Kohteessa on Hillilänkosken uoman rannassa osia perustuksesta ja siitä Lestijokea pitkin pohjoiseen sivupurossa osana myllyrakenteita olleita kiviä. Sivupuro on kivetty, hyödyntäen vanhan myllyn rakennekiviä Hillilänkosken uomasta.

HISTORIA

Hillilänkoskella on sijainnut Mäkelän mylly. Se on ollut Hillilän kyläläisten omistama, jonka jälkeen se on myyty Mäkelän veljeksille. Myöhemmin myllyn osakkaana on myös ollut Antti Luhtio. Tarkkaa tietoa siitä, milloin mylly on rakennettu, ei ole mahdollisesti vuonna 1914. Siinä oli pärehöylä, 3 kiviparia ja kuorimakivi. Nykyään myllynkivet ovat nuoremman Mäkelän sukupolven omistuksessa. Sodan jälkeen mylly oli vielä toiminnassa muutaman vuoden, mutta 1950-luvulla se purettiin ja siirrettiin Himanganlahden suulle, jossa se toimii asumuksena.⁵¹

Sivupurossa olevat kivet voivat olla vuoden 1868 kartoissa esiintyväs tä myllystä. Osa perustuksesta on mahdollisesti myöhemmältä ajalta, ehkä 1900-luvun alulta eli vuodelta 1914, johon suullinen perimätieto viittaa. Mahdollisesti myllyä on kunnostettu tai sen tilalle on rakennettu uusi.

NYKYTILA

Myllynrakenteet on purettu ja sen perustuskiviä on hyödynnetty sivupuron kiveämiseen eli osan niistä ei ole enää alkuperäisessä kontekstissaan.

MUUTA Korkea

kasvillisuus hankaloitti alueen tutkimista. Suositellaan tutkittavaksi tarkemmin ajankohtana, jolloin kasvillisuus ei ole niin rehevää. Alueelle on tulossa kalataloudellinen kunnostus.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 095 401 Himanka, Hillilä

Tila 1: 8:15 Peltola I

Omistaja 1: Peltola Seppo

⁵¹ Mäkelä 2007.

INVENTOINTI 2007

Aika:

FM Minna Lehtola 2.8.2007

Karttaotteet:

Peruskartta, 2413 07 HIMA NKA, 1: 20 000, Maanmittaushallitus 1979.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Digitaaliset valokuvat: nrot 52–53; 165–168

Dokumentointi: Valokuvat, GPS.

LÄHTEET

Suullinen perimätieto

Mäkelä Mauno 2007.

Kuva 16. Sivupuroa on kivetty vanhoilla myllyn rakennekivillä. (nro 166).

Kuva 17. Osia perustuksesta (nro 168).

Kuva 18. Vuoden 1868 yleiskartta Hillilänkoskelta. (VMA; Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka, 1868; arkistokuva nro 108).

Kuva 19. Lähikuv suunnitelmakartasta myllyn sijoittamiseksi koskeen. (VMA; Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka, 1868; arkistokuva nro 109).

Sijainti: Kohde sijaitsee 5,4 km Hämälängän kirkosta kaakkoon: Sämpilässä, Kannus tieltä (nro 775) erkanevan Sämpiläntien, Lestijoen ylitse menevän sillan läheisyydessä Sämpilänkoskella.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: myllyn perustus; mitat 9,1 x 2,6 m

Ajoitus: 1800-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyn

perustus

x = 710 6 468; y = 334 0 245

yksittäinen rakenteisiin kuulunut kivi

x = 710 6 421; y = 334 0 307

2 rakenteisiin kuulunutta kiveä

x = 710 6 396; y = 334 0 325

Maastomerkitä: ei

merkintää

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee paalujen 40 ja 42 välillä uomassa, vasemmalla puolella Lestijokea. Sämpilänkosken uoman massa sijaitsee myllyn perustus. Perustus sijoittuu uoman kummallekin puolelle rantaa. Kiviperustuksen yläjuoksun puolella vedessä on perustuksiin kuuluvia hirsiiä. Alajuoksulla sijaitsee uoman keskellä vedessä turbiini. Turbiinin halkaisija on 182 cm ja paksuus 23 cm. Siinä on ylä- ja alaosa sekä akselituki. Myllyn perustuksesta uoman rantaan on kivetty noin 13 metriä kosken yläjuoksun suuntaan.

Kosken uoman yläjuoksulla on myös kahdessa eri kohdassa kiviä, jotka ovat olleet osa rakenteita, mutta ne on siirretty nykyisille paikoilleen. Läheisimpänä myllyn perustuksia on yksittäinen kivi, joka on 31 x 67 cm; 24 cm paksu ja siihen on tehty kaksi uraa. Ylempänä uoman yläjuoksulla sijaitsee kaksi suorakulmion muotoista urallista kiveä, jotka ovat 2,55m x 48cm ja 2m x 51 cm; paksuus 44/25cm.

HISTORIA

Turbiinimyllyjä on Suomessa ruvettu rakentamaan noin 1800-luvun puolivälissä. Sämpilänkosken myllyn turbiini ei voi olla sitä vanhempi. On kuitenkin mahdollista, että sitä ennen paikalla on ollut esim. rata-mylly, joka olisi myöhemmin muutettu turbiinimyllyksi. Myllyn kiviperustus viittaa siihen, että se olisi rakennettu 1800-luvulla. Vuoden 1868 yleiskartassa alueelle on merkitty mylly.

NYKYTILA

Käytöstä pois jäänyt mylly. Jäljellä kiviperustus, turbiini, uoman kiveys.

MUUTA

Kohde on hyvin säilynyt ja hyvässä kunnossa. Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 095 401 Himanka, Hillilä
Tila 1: nro 10:42 Iso-Oja
Omistaja 1: Iso-oja Paavo

Tila 2: nro 26:2 Koivikko
Omistaja 2: Jukkola Anni

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 16.7.2007.
Karttaotteet: Peruskartta, 2413 07 HIMANKA, 1: 20 000,
Maanmittaushallitus 1979.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen
ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:12–125725:13
Digitaaliset valokuvat: nrot 56–64
Dokumentointi: Valokuvat, 1 tasokartta 1:50, GPS

Kuva 20. Myllyn perustus ja turbiini (nro 064).

Kuva 21. Lähikuva kiviperuksesta uomassa (nro 061)

Kuva 22. Myllyn perustukselle päätyvä uoman kiveys (nro 060).

Kuva 23. Yksittäinen urallinen kivi, joka on ollut osa rakenteita (nro 056).

Kuva 24. Vuoden 1868 karttaan on merkitty mylly Sämpilänkoskelle (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka 1868, arkistokuvat nro 120).

Sijainti: Kohde sijaitsee 6,3 km Himangan kirkosta kaakkoon: Hekkalan Kannustieltä (nro 775) erkanevan J... okisuontien pihatien läheisyydessä Hekkalankoskella.

Kohde: Teollisuuskohteet
Tyypin tarkenne: sahamyly; mitat 6 x 8,5 m
Ajoitus: 1800-luku
Rauhoitusluokka: 2
Koordinaatit: myllyn perustus
x = 710 6 055; y= 334 0 233

Maastomerkintä: ei merkintää
Kohdekuvaus: Kohde sijaitsee pa... alujen 45 ja 46 välillä uomassa, oikealla puolella Lestijokea. Myllyn per... ustus sijaitsee Hekk... alankosken uoman kummallakin puolella... rantaa. Kivet on as... eteltu vierekkäin koillisrannalla. Uoman saare... a perustus ei ole y... htä selkeä, osaksi se on kasvillis... uuden alla. Kaivettaessa se tulee paremmin esille ja ulottuu rannasta noi... n kahden m... etrin päähän saareen. Perustuksessa olevien kivien koko vaihtelee n. 100 x 70; 150 x 50 cm ja paksuus 10–17 cm. Koil... lisrannan puolella p... erustuksen päällä on myös betonia.

HISTORIA

Hekkalankosken alueelle on merkitty v... uoden 1868 karttaan mylly. Kiviperustus on mahdollisesti 1800-luvulta. Ki... viperustuksen päällä oleva betonikerros on kuitenkin myöhemmältä ajalta. Mahdollis... esti 1900-luvun alus... ta, jolloin e... sim. Sakarius Luhtio ja Hiskias J... unnikkala anoivat... vuonna 1903... lupaa rak... entaa myllynsä y... hteyteen sahalaitoksen.⁵²

NYKYTILA Mylly on purettu ja siitä on jäljellä ainoastaan perustus.

MUUTA Rakenteiden laajuuden selv... ittamiseksi k... ohteeseen s... uositellaan tarkempaa tutkimusta. Hekkalank... oskeen suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 095 401 Himanka, Hillilä
Tila 1: 12:24 Ala-Hankonen
Omistaja 1: Hankonen Toivo, Hankonen Janne

⁵² VMA, Vaasan läänihallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830–1911, Himanka.

INVENTOINTI 2007

Aika:

FM Minna Lehtola 13.7.2007

Karttaotteet:

Peruskartta, 2413 07 HIMA NKA, 1: 20 000, Maanmittaushallitus 1979.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskika rta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125721:9–125721:11

Digitaaliset valokuvat: nrot 45–50

Dokumentointi: Valokuvat, GPS.

LÄHTEET

VMA, Vaasan läänihallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830–1911, Himanka.

Kuva 25. Sahamylyn perustus (nro 050).

Kuva 26. Sahamylyn perustus (nro 045).

Kuva 27. Perustus rannassa (nro 046).

Kuva 28. Maan alta esiin tuleva osa perustusta uoman saarella (nro 047):

Kuva 29. Vuoden 1868 kartta, Hekkalankosken läheisyydessä sijaitsee mylly (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka 1868, nro 120).

Sijainti: Kohde sijaitsee 8,6 km Hämälängän kirkosta kaakkoon: Saarenpään Kannustieltä (nro 775) erkanevan pihatien (talo nro 961) päässä Saarenpäänkoskella.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: myllyn perustus, mitat 1,36 x 4,8m

Ajoitus: 1700-luku, 1800-luku, 1900-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyn

perustus

x = 710 3 405; y = 334 1 165

sillan jäänteet ja kuorinkivi

x = 710 3 599; y = 334 1 179

Maastomerkitä: ei

merkintää

Kohdekuvaus:

Kohteen myllyn perustus sijaitsee paalun 122 tuntumassa uomassa, oikealla puolella Lesti jokea. Kohteen sillan perustukset sijaitsevat paalujen 119 ja 120 välillä, kummallakin puolella Lestijokea. Saarenpäänkosken uoman saaren rannassa on 4,8m x 1,36 m kiviperusta. Kiviperustuksessa on kaksi kerrosta kiviä päällekkäin ja sen korkeus on 1,17 m. Joen rannassa olevan asunnon pihassa on myllynkiven puolikas, jonka halkaisija on 103 cm ja paksuus 18 cm. Kosken alajuoksulla on myös sillan perusteista jääneitä kiviä kummallakin puolelle Lestijokea. Sillan perusteiden lähellä sijaitsevan Rahkosten tuvan pihassa sijaitsee vanhan myllyn kuorinkivi, jonka halkaisija on 108,5 cm ja paksuus 22 cm.

HISTORIA

Myllyn on rakentanut 1790 Matti Matinpoika (isä) ja Lauri Matinpoika (poika).

Myllyrakennus on purettu 1947. Silta esiintyy vanhoissa kartoissa (1840-luku), mutta purettu 1900-luvulla.⁵³

NYKYTILA

Myllystä on säilynyt nyt osa kiviperustuksesta ja sillasta sen rantapäädty. Kumpikaan ei ole enää vuosiin ollut käytössä.

MUUTA

Kohde säilynyt hyvässä kunnossa. Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

⁵³ Rahkonen 2007.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 095 404 Himanka, Tomujoki
Tila 1: 7:42 Rahkonen II
Omistaja 1: Kinaret Timo, Kinaret Tapio, Rahkonen Pentti

Tila 2: 7:41 Rahkonen
Omistaja 2: Rahkonen Pentti, Alpo, Elsa, Marja

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 23.7.2007.
Karttaotteet: Peruskartta, 2324 09 VÄLI-VIIRRE, 1: 20 000,
Maanmittaushallitus 1978.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen
ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:21

Digitaaliset valokuvat: nrot 43–44; 108–114

Dokumentointi: Valokuvat, tasokartta 1:20, GPS

LÄHTEET

Suullinen perimätieto Rahkonen Alpo 23.7.2007.

Kuva 30. Saarenpään kosken myllyn kiviperustus (nro 111).

Kuva 31. Vanhan sillan kiviperustuksia (nro 114).

Kuva 32. Myllyn kuorinkivi (nro 043).

Kuva 33. Myllynkiven puolikas (nro 112).

Kuva 34. Vuoden 1868 kartta, johon merkitty mylly (VMA Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka, 4:13,1868; nro 122).

KANNUS

217 06

NISKANKOSKEN PERUSTUKSET

Sijainti: Kohde sijaitsee 12,6 km Kannuksen kirkosta luoteeseen: Junkkalantieltä Myllykankaalle Niskankoskella.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: myllyn perustus; mitat 6,2 x 7,5 m
kiviperustus; mitat 3,5 x 5,3 m
yksittäinen, osa rakenteita ollut kivi; mitat 0,89 x 0,84 m

Ajoitus: 1800-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyn

perustus

x = 334 1 597; y = 710 2 859

perustus

x = 710 2 841; y = 334 1 593

yksittäinen, osa rakenteita ollut kivi

x = 710 2 958; y = 334 1 588

Maastomerkitä: ei

merkintää

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee paalujen 128 ja 129 välillä uomassa, vasemmalla puolella Lestijokea. Kohteessa sijaitsee Niskankosken uomassa myllyn perustus. Osa rakenteista on tuhoutunut ja siirretty/siirretty nyt uoman alajuoksulle. Uoman kohdalla koskessa kiviä on aseteltu ohjaamaan jokea. Myllyn perustuksen läheisyydessä rannassa on noin 3,5 metrin päässä kiviperustus, mahdollisesti myllyyn liittyvä rakennus. Niskankoskella vasemmalla puolella rantaa sijaitsevalla parkkipaikalla on yksi urallinen kivi, joka on ollut osa rakenteita. Se on kasvillisuuden alla, mutta ei muodosta lähellä olevien kivien kanssa perustusta tai muuta kokonaisuutta.

HISTORIA

Niskankoskella olevat perustukset sijaitsevat alueella, jota kutsutaan nimellä Myllykangas. Nimi viittaa, että alueella olisi ollut mylly. Usutaan Lestijoen varren myllyistä sijaitsevat myllynsana alkuisella alueella tai tilan nimeltä Mylly talo läheisyydessä. Mylly on kiviperustuksen perusteella noin 1800-luvulta.

NYKYTILA

Käytöstä pois jäänyt mylly, josta on perustus jäljellä ja rannassa kiviperustus, joka on mahdollisesti ollut osa myllyn rakennuskantaa.

MUUTA

Rakenteista osa on säilynyt hyvin, osa tuhoutunut. Rannassa olevan perustuksen tarkempi määrittely vaatii lisätutkimuksia. Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 403 Kannus, Väli-Kannus

Tila 1: 12:8 Pitkänen

Omistaja 1: Pitkänen Reijo

INVENTOINTI 2007

Aika:

FM Minna Lehtola 23.7.2007.

Karttaotteet:

Peruskartta, 2324 09 VÄLI-VIIRRE, 1: 20 000,
Maanmittaushallitus 1978.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen
ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:22–125725:23

Digitaaliset valokuvat: nrot 115–125

Dokumentointi: Valokuvat, GPS.

Kuva 35. Yleiskuva uomasta
(nro 118).

Kuva 36. Lähikuva mylly
perustuksesta (nro 117).

n

Kuva 37. Lähikuva uoman saareen
asti ulottuvasta osasta perustusta
(nro 122).

Kuva 38. Yleiskuva uoman
läheisyydessä rannassa olevasta
perustuksesta (nro 125).

Kuva 39. Niskankosken parkkipaikalta löytynyt yksittäinen urallinen kiva (nro 116).

Sijainti: Kohde sijaitsee 10,8 km Kannuksen kirkosta luoteeseen: Pyörteessä, Junkolantieltä erkanevan pihatien päässä (talo nro 1169) Pitkäsenkoskella.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: myllyn perustus; mitat 4,5 x 9 m

Ajoitus: 1800–1900-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyn

perustus x = 710 1 447; y = 334 2 332

myllynkivi x = 710 1 440; y = 334 2 337

myllypato x = 710 1 394; y = 334 2 337

Maastomerkitä: ei

merkitä

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee paalujen 147 ja 148 välillä uomassa, vasemmalla puolella Lestijokea. Pitkäsenkosken uomassa on selkeä ja hyväkuntoinen myllyn perustus. Uoman saari on kooltaan pieni ja koostuu kivistä, se on mahdollisesti ihmisen tekemä. Uoman saarella on perustuskiviä kahdessa kerroksessa ja uoman ylitse on asetettu yksi suurempi kivi, jota pitkin pääsee uoman saareen. Perustus ei ole yhtä selkeä rannassa kuin uoman saarella. Uoman suuta on padottu.

Uoman läheisyydessä on kasvillisuuden alla myllynkivi, jonka halkaisija on 100 cm ja paksuus 25 cm.

Myllyn perustuksesta 29,1 m etelään sijaitsee osana myllypatoa olleita kiviä. Vedennpinnan kohdessa kohde peittyi veden alle.

Ennen koskea kohteessa on myös betonisillan jäänteet.

HISTORIA

Vuodelta 1852 on kartta, johon on merkitty suunnitellun myllyn paikka. Mylly on rakennettu vuoden 1852 tienoilla myllynrakentamiseen annetun luvan myötä. Kartan yhteydessä myllystä on katselmuskirjat. Mylly on toiminut vielä vuonna 1915.⁵⁴

Kohteessa oleva silta on merkitty vielä vuonna 1978 Maanmittaushallituksen karttaan.

NYKYTILA

Käytöstä pois jäänyt mylly, josta on jäljellä perustus. Silta ei ole käyttökelpoinen, vaan siitä on ainoastaan betoniperustus jäljellä.

MUUTA

Kohde on hyvin säilynyt. Kohteeseen suositellaan hoitotoimenpiteitä. Alueelle ei ole suunniteltu kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 403 Kannus, Väli-Kannus

Tila 1: nro 12:29 Ranta

Omistaja 1: Pitkänen Viljo ja Ilmi

⁵⁴ Ranta-Pitkänen 2.8.2007. VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, 1198 No 12 Pitkänen.

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 2.8.2007.
Karttaotteet: Peruskartta, 2324 09 VÄLI-VIIRRE , 1: 20 000,
Maanmittaushallitus 1978.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen
ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:30

Digitaaliset valokuvat: nrot 169–175

Dokumentointi: Valokuvat, 1 tasokartta 1:50, GPS.

LÄHTEET

Suulinen perimätieto Ranta-Pitkänen Viljo 2.8.2007.

VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, 1198 No 12 Pitkänen.

Kuva 40. Yleiskuva myllyn perustuksesta (nro 170).

Kuva 41. Lähikuva uoman saaren puoleisesta osasta myllyn perustusta (nro 169).

Kuva 42. Uoman suu, myllyn perustus alkaa (nro 173).

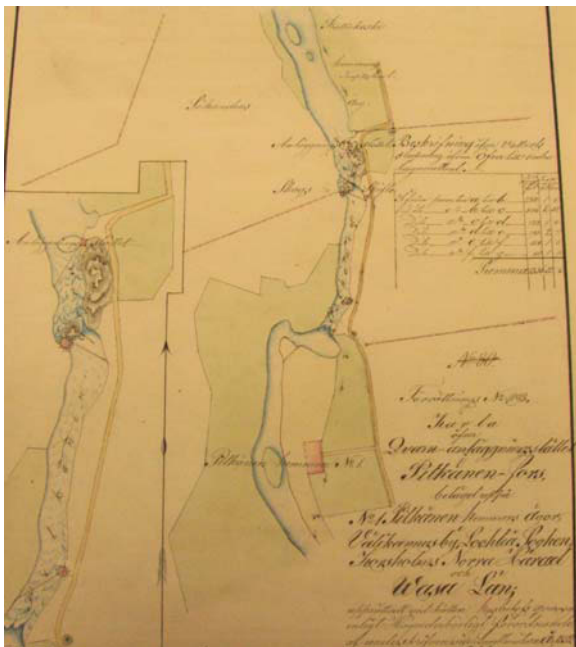

Kuva 43. Myllypato (nro 175).

Kuva 44. Ennen koskea sijaitsevat 1900-luvun sillan jäänteet (nrot 041, 042).

Kuva 45. Vuoden 1852 kartalla Pitkäsenkosken mylly (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus 1852; nro).

Kuva 46. Lähikuv a myllystä kartalla (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, 1852).

Sijainti: Kohde sijaitsee 10,4 km Kannuksen kirkosta luoteeseen: Myllylässä, Junkkalantieltä erikseen kanevan pihatien (talo nro 1109) päässä Myllylänkoskella.

Kohde: Teollisuuskohde
 Tyypin tarkenne: myllysaunan perustus; mitat 3,5 x 4,8 m yksittäinen, osa perustuksia ollut kivi; mitat 63 x 149 cm

Ajoitus: 1800-luku
 Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllysaunan perustus
 x = 710 1 138; y = 334 2 503
 yksittäinen, osa perustuksia ollut kivi
 x = 710 1 166; y = 334 2 515

myllytalon kellari
 x = 710 1 125; y = 334 2 503

Maastomerkitä: ei
 Kohdekuvaus:

merkitä
 Kohde sijaitsee paalujen 151 ja 152 välillä vasemmalla puolella Lestijokea. Kohteessa on yksittäinen suorakulmion muotoinen kivi, joka on ollut osa rakenteita.

Rannassa on kumppare, jonka alarinteessä on myllysaunan perustus ja kukkulan päällä on sijainnut myllytalo. Myllytalosta ei ole pinnalla nähtävissä perustusta, mutta pinnan alla on jäänteitä kellarista.

HISTORIA

Myllystä ei ole muuta suullista perimätietoa kuin että se on mahdollisesti tuhoutunut suurien tulvien johdosta 1900-luvun alussa.⁵⁵

Nykyisten asukkaiden muuttaessa tontille myllytalosta on ollut jäljellä kiviä ja kellari, jotka on peitetty maalla. Myllysauna on sijainnut kukkulan rinteessä ja Lestijoen vedenpinnan ollessa alhaalla joessa näkyy myllypadon rakenteita.⁵⁶

NYKYTILA Uomassa sijainnut mylly on tuhoutunut eikä siitä ole selvästi rakenteita nähtävissä. Myllysaunasta on jäljellä perustus. Myllytalosta ei ole maanpinnalla näkyvissä perustusta.

MUUTA Kohteeseen suositellaan lisätutkimuksia. Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 403 Kannus, Väli-Kannus
 Tila 1: 11:8 Myllylä
 Omistaja 1: Markku Mäki-Petäjä

⁵⁵ Markku Mäki-Petäjä 2.8.2007; Salli-Marja Mäki-Petäjä 3.8.2007.

⁵⁶ Markku Mäki-Petäjä 2.8.2007; Salli-Marja Mäki-Petäjä 3.8.2007.

INVENTOINTI 2007

Aika:

FM Minna Lehtola 10.7.2007 ja 2.8.2007.

Karttaotteet:

Peruskartta, 2324 09 VÄLI-VIIRRE, 1:20 000,
Maanmittauslaitos 1978.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen
ympäristökeskus 2006.

Digitaaliset valokuvat: <http://kartta.vyh.fi/>
38–39, 176–177
Dokumentointi: Valokuvat, GPS.

LÄHTEET

Suullinen perimätieto Markku Mäki-Petäjä 2.8.2007.
Salli-Marja Mäki-Petäjä 3.8.2007.

Kuva 47. Yleiskuva Myllylänkoskesta (nro 040).

Kuva 48. Yksittäinen osa rakenteita ollut kivi (nro 038).

Kuva 49. Myllysaunan perustus (nro 176).

Sijainti: Kohde sijaitsee Kannuksen kirkosta 8,8 km luoteeseen: Petäjässä Kannustieltä (nro 775) erkanevan Petäjätien pihatien päässä Joki-Petäjänkoskella.

Kohde: Teollisuusk ohteet, asuinpaikka
 Tyypin tarkenne: Petäjän mylly; mitat 8 x 8 m
 perustus; mitat 3 x 3,2 m
 talon perustus; mitat 4 x 14,20 m

Ajoitus: 1700–1900-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: Petäjän mylly
 x = 709 9 505; y = 334 3 455;

perustus

x = 709 9 512; y = 334 3 456;

talon perustus

x = 334 3 470; y = 709 9 512;

Maastomerkitä: ei

merkintää

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee paalujen 169 ja 170 välillä, oikealla puolella Lestijokea. Kohteessa sijaitsee kunnostettu Petäjän mylly, perustus ja talon perustus. Mylly sijaitsee Joki-Petäjänkosken uomassa ja perustus siitä koillispuolella noin 8 metrin päässä. Perustus on nurkkaus, josta perustuskiviä on esillä sekä koillispuolella luoteeseen noin 3 metriä. Nurkkauksen sisällä on noin puolentoista metrin etäisyydessä myös kiviä.

Talon perustus on myllystä noin 22 m koillispuolella. Se on jäänyt kasvillisuuden ja puiden alle. Osana asuintalon perustusta on eteläkulmassa iso kuistikivi, joka on 1,11 m x 96 cm.

HISTORIA

Petäjänkoskella on vuonna 1732 sijainnut mylly. Sitä on kuvailtu seuraavasti: " *vesimylly vasaroineen ja palkeineen sekä jauhomylly lisätarvikkeineen*".⁵⁷

Nykyinen Petäjän mylly on ollut turbiinimylly. Nyt siinä on hammasratas. Myllyn kiviperustukset ovat myllyn vanhin osa. Mahdollisesti jo aivan varhaisimman myllyn ajoilta. Ulkorakenteet ovat säilyneet 1900-luvun alusta. Ajan saatossa tulvat ovat olleet myllylle haitallisia. Sisätiloja ja laitteita on restauroitu vuosina 1981 ja 2005. Vuonna 1981 myllyhuoneen sijainti on muutettu länsikulmasta itäkulmaan ja lattiat on laitettu uusiksi. Vuonna 2005 myllyn kiville on tehty uudet kivet ja pärehöylä on uusittu. Mylly on kaksikerroksinen. Siinä on neliruutuinen ikkuna ja ristinurkka. Käytössä olevat myllynkivet on uusittu restauroinnin myötä. Uoman yläjuoksulle on vuonna 1949 laitettu hirsiarkku ja kulkusilta uoman ylitse.⁵⁸

Kiviperustus lähellä myllyä on mahdollisesti vasarapaja. Se voi myös olla jokin muu myllyyn tai asuinrakennukseen liittynyt rakennus esimerkiksi myllysauna. Tarkempi määrittely vaatii lisätutkimusta.

Lestijoella on Suur-Lohtajalla teoksen mukaan tapauksia, joissa samasta vesipyörästä käytettiin vesivoimaa eri laitteiden kuten sahan toimintaan, raudanvalmistukseen ja jauhamiseen. Tervan poltto liittyi monesti myös niiden tuotantoon.

⁵⁷ Luho-Luukko 1957, 248.

⁵⁸ Jouko Mäki-Petäjä 4.7.2007.

Esimerkiksi vuonna 1684 tehtiin päätös, jolla pyrittiin rajoittamaan raudanvalmistajia polttamasta tervaa ja sahaamasta lautoja.⁵⁹ Joki-Petäjänkoskesta noin 500 m etäisyydellä sijaitsee tervahautoja. Tervahautoista sivutuotteena saatiin puuhiiltä, jota on mahdollisesti hyödynnetty esim. raudan työstössä. Jouko Mäki-Petäjä on löytänyt alueelta rautakuonaa.

Lestijoen elämästä kertovassa teoksesta, on taustalla niin sanotusti suulliseksi perimätiedoksi luokiteltavaa informaatiota ja siinä kirjoitetaan seuraavasti:

"Petäjänkosken jauhomyllyn yhteydessä oli ollut aikoinaan rautaruukki, joka valmisti suomalmista rautaa. Rautamulta oli nostettu Rautakurusta ja Miinan arosta.

*Näkyvänä muistona oli vanhan pajan alasin, joka oli taottu rautaruukin vasarasta (hamarista). Rönni-seppä oli sen takonut alasimeksi. Vuosiluvun hakkasi siihen 1876."*⁶⁰

Talon perustuksen ikää on hankala tarkalleen määrittellä. Perustuksen materiaali on kivi ja sen päällä kasvaa suuria koivuja, joten ei ole mahdollista, että se olisi kovinkaan nuori. Perustuksen nurkassa oleva kuistikivi antaa viitteitä, että talo on sisäänkäynti/eteinen olisi sijainnut talon päädyssä eikä pitkän sivun keskellä kuten yleensä. Suur-Lohtaja I teoksessa kirjoitetaan: "v. 1732 Välik annuksen Petäjässä oli asuintupa, sen päädyssä porstua (=eteinen)".⁶¹ Rakentamistyyliä, jossa eteinen on nurkassa, on alueella käytetty ainakin 1700-luvulla. Kohteen iän määrittely tarvitsee kuitenkin enemmän tutkimusta.

Kohteen läheisyydessä, myllystä 42 m itään, sijaitsee vanhempi autioitunut talo, jossa näkyy selvästi myöhempää kunnostusta. Talossa on pystylauditus, punainen maali ja se on pinta-alaltaan noin 126 m². Talo on mahdollisesti rakennettu 1700-luvulla.⁶²

NYKYTILA

Petäjän myllyrakennus on toimintakuntoinen ja sitä ajoittain käytetään jauhomyllynä.

RAKENTEET

Alkuperäinen ja nykyinen käyttö:

Rakennusaika:

Jauhomylly, sahomylly, vasarapaja

Vuodelta 1914 ulkokuori, sisällä restauroitu vuosina 1981 ja 2005. Myllyn perustus on mahdollisesti vanhempi kuin vuodelta 1914.

Kerrosluku:

2

Perustus:

kivi

Runko:

hirsi

Kattomuoto:

satulakatto

Kate:

pelti

Vuoraus:

hirsi

Ulkoväri:

harmaa, ei työstetty pinta

Ikkunat:

neliruutu

Säilyneisyys:

hyvin säilynyt

⁵⁹ Luho-Luukko 1957, 249-251.

⁶⁰ Mäki-Petäjä 1985.

⁶¹ Luho-Luukko 1957, 296.

⁶² Keski-Pohjanmaan maakuntakaava 2006.

MUUTA

Petäjän myllyn omistajat ja puumerkit:

Freetri Juhanpoika
Jaakko Jaakonpoika
Josua Henrikinpoika
Mikko Erkinpoika
Johan Juhonpoika.

Petäjän myllystä noin 500 metriä koilliseen sijaitsee tervahauta.

Kohteen mylly ja perustukset ovat hyvässä kunnossa. Perusteiden määrittelyksi suositellaan tarkempia tutkimuksia. Alueelle on suunniteltu kahtaloudellista kunnostusta, mutta suunnitelmasta on luovuttu kohteen kulttuurihistoriallisen arvon johdosta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 403 Kannus, Väli-Kannus

Tila 1: 878:5 yhteiset alueet

Omistaja 1: Petäjän myllyosuuskunta

Tila 2: 10:24 Joki-Petäjä

Omistaja 2: Joki-Petäjä, Tanska, Saonegin, Pykälä-aho, Mäkelä

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 4.7.2007

Karttaotteet: 2324 12 Väli-Kannus, 1: 20 000, Maanmittauslaitos 1998.

Vesilaitoskatselmus Lestijoessa Kannuksen pitäjän Välikannuksen kylässä, 1:500, 1916.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:1–125725:5

Digitaaliset valokuvat: nrot 6–23

Dokumentointi: Valokuvat; 4 piirrosta: yleis kartta kohteesta, perusteiden tasopiirros, 2kpl luonnosta Petäjän myllyn talonpohjasta; GPS.

LÄHTEET

Luho-Luukko 1957

Ville Luho ja Armas Luukko, *Suur-Lohtajan historia I*, Kokkola 1957.

Mäki-Petäjä 1985

Uuno Matti Mäki-Petäjä, *Elämää Lestijokivarressa*, Jyväskylä 1985.

Keski-Pohjanmaan maakuntakaava 2006

Keski-Pohjanmaan liitto, *Keski-Pohjanmaan maakuntakaava 2. vaihe*, Kaavaselostus 1.9.2006.

Maakuntavaltuuston hyväksymä ehdotus 22.11.2006.

Suullinen perimätieto Mä

ki-Petäjä Jouko 4.7.2007

Kuva 50. Onni Keski-Petäjän ottama kuva Petäjän myllystä vuonna 1953 (arkistokuva nro 053).

Kuva 51. Petäjän mylly nykyään (nro 016).

Kuva 52. Ristinurkkaus (nro 022).

Kuva 53. kiviperustus (nro 021).

Kuva 54. Alakerros, käytössä oleva hammasratas (nro 011).

Kuva 55. Alakerros, sammakkohirsi (nro 010).

Kuva 56. Yleiskuva yläkerroksesta (nro 007).

Kuva 57. Perustus (vasarapaja)
(nro 014).

Kuva 58. Talon perustus (nro 018).

Sijainti: Kohde sijaitsee Kannuksen kirkosta 7 km luoteeseen: Tokolassa Junkalantien Tokolansillan läheisyydessä Tokolan koskella.

Kohde: Teollisuusympäristö
 Tyyppin tarkenne: sähkömylly/voimalaitos; mitat 5,6 x 6 m
 Ajoitus: 1900-luku
 Koordinaatit: sähkömylly
 $x = 709\ 8\ 547$; $y = 334\ 4\ 090$

Maastomerkitä: ei merkintää
 Kohdekuvaus: Kohde sijaitsee paalujen 182 ja 184 välillä, oikealla puolella Lestijokea. Toiminnassa oleva, vanhan myllyn kiviperustukselle rakennettu, lautarunkoinen sähkömylly. Koskessa on myös jäänteitä myllypadosta.

HISTORIA

Suur-Lohtaja II teoksen mukaan Tokolankoskella olisi ollut mylly jo vuonna 1786. Se esiintyy vielä vuonna 1855 myllyveroluettelossa eli se on ollut käytössä 1800-luvulla. Vuonna 1873 sahanomistaja Otto Herman Roos syytti talokasta Matti Tokolaa myllypadon korottamisesta. Kanne kuitenkin raukesi, koska väitettä ei voitu näyttää toteen. Padoissa on aukko, joka aukaistiin uittoa varten.⁶³

Nykyinen sähkömylly on rakennettu vuonna 1977 siltä edeltäneen myllyn tilalle, kiviperustusta hyväksikäyttäen. Myllyssä säilytetään vanhan myllyn tuuttia ja koteloa. Ne ovat vuodelta 1909. Lisäksi myllyllä on hammasratas (1935) ja turbiinin alaosa. Nykyinen koneistus on ostettu Toholammilta vuonna 1977 ja generaattori on hankittu Tampereelta.

NYKYTILA Toiminnassa oleva sähköä tuottava voimalaitos.

RAKENTEET

Alkuperäinen ja nykyinen käyttö: Jauhomylly/ voimalaitos
 Rakennusaika: Lautarunko 1977; Kiviperusta vanhemmalta 1700–1800-luvulta
 Kerrosluku: 1
 Suunnittelija: Seppo Tokola, Osmo Tokola, Jouko Mäki-Petäjä, Matti Mäki-Petäjä, Väinö Mäki-Petäjä
 Perustus: kivi
 Runko: lauta
 Kattomuoto: satulakatto
 Kate: päre
 Vuoraus: vaakalaudoitus
 Ulkovaäri: punainen
 Ikkunat: kuusiruutu
 Säilyneisyys: täysin muutettu, aikaisemmasta myllystä säilynyt ainoastaan kiviperustus. 1970-luvun mylly on hyvin säilynyt.

⁶³ Junkala ym. 1977, 118–119.

MUUTA

Tokolansilta on rakennettu vuonna 1992. Se on 58,35 m pitkä teräsbetonikantinen liittopalkkisilta.

Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä:

217 403 Kannus, Väli-Kannus

Tila 1:

878:17; RN:o 9/ Yhteinen myllytontti

Omistaja 1:

Tokolan myllyosuuskunta, Osmo Tokola

Lisätietoja:

217-876-6-0 Yhteinen vesialue/ Välikannuksen isojakokunnan osakkaat

INVENTOINTI 2007

Aika:

FM Minna Lehtola 4.7.2007.

Karttaotteet:

2324 12 Väli-Kannus, 1: 20 000, Maanmittauslaitos 1998

398 63 Tiluskartta, Tokolan talo No 9, Vaasan läänin maarekisterikonttori 1935

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Digitaaliset valokuvat: nrot 1-5; 37

Mustavalkokuvat 125725:8

Dokumentointi

Valokuvat, GPS.

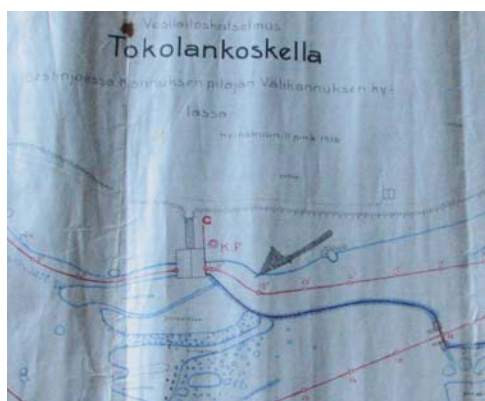
LÄHTEET

Junkkala ym.1977

Leevi Junkkala ym. Suur-Lohtajan historia II, Kokkola 1977.

Suullinen perimätieto

Tokola Osmo, Mäki-Petäjä Jouko 4.7.2007.

Kuva 59. Kartta vuodelta 1916, johon on merkitty mylly (arkistokuva nro 050).

Kuva 60. Yleiskuva Tokolan voimalaitoksesta/ sähkömyllystä (nro 037).

Kuva 61. Tokolassa säilytettävä tuutti ja kotelo vuodelta 1909 (nro 001).

Kuva 62. Voimalaitoksen nykyinen koneistus (nro 004).

Kuva 63. Hammasratas (nro 002).

Kuva 64. Turbiinin alaosa (nro 003).

Sijainti: Kohde sijaitsee 4,4 km Kannuksen kirkosta luoteeseen: Pesolassa Kannustieltä (nro 775) erikseen kanevan Niemeläntien pihatien polun päässä Pesolankoskella.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: Pesolan mylly; mitat 6 x 6,50 m

Ajoitus: 1800-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyrakennus

x = 709 6 803; y = 334 6 830

Maastomerkitä: ei merkintää

Kohdekuvaus: Kohde sijaitsee paalun 216 kohdalla oikealla puolella Lestijokea. Kohteessa sijaitsee myllyrakennus. Rakennus on sisältä tyhjä. Ulkona maassa on myllyn vanha hammasratas, jonka halkaisija on 148 cm ja paksuus 20 cm.

HISTORIA

Vuodelta 1910 on arkistoasiakirja, jossa Stefanias Pesola ym. anovat lupaa edelleen käyttää Pesolan koskessa olevaa myllyä.⁶⁴ Mylly on ollut viimeksi käytössä noin 1950-luvulla. Sitä on kunnostettu pari vuotta sitten: kerrosten välinen lattia, tikapuut ja ikkunat sekä ovet.⁶⁵

Myllyssä oli vesiturbiini ja pärehöylä sekä pato pitkälle koskeen. Ihmiset omalla vuorollaan kävivät jauhattamassa siellä jyvänsä. Mylly oli sodan jälkeen vielä pari vuotta käytössä, sitten tuli sähkömyllyt eikä myllyä enää tarvittu. Suullisen perimätiedon mukaan pojat tuhosivat ilkityökseen myllyä ja heittivät sen osia jokeen.⁶⁶

Myllyn kiviperustus on sen vanhimpia osia. Sisältä mylly on tyhjenetty. Alakerroksessa on maa, kiviä ja uoma lattia. Osa ikkunoista on yksinkertaisia lasittomia aukkoja hirsseinässä. Tikapuut yläkerroksessa ovat uudet kuten myös yläkerroksen lattia. Yläkerroksessa itänurkkaan on sisälletty noin parin metrin alue, jossa on pystylaudoitusta. Yläkerroksen ovi ja lasi-ikkunat on tuotu myllyn hyötykäyttöön, esim. oven läheisyyteen on laitettu myöhemmin kaksiruutuinen ikkuna. Sen pieluksat on maalattu valkoiseksi, ikkuna on lisätty kunnostuksen yhteydessä. Ikkunat ja ovi ovat olleet aikaisemmin osa jotakin muuta rakennusta, mahdollisesti 1970-luvulta. Myllyn kulkusilta on rikkinäinen.

Koskessa on vielä jäänteitä myllypadosta.

NYKYTILANNE

Myllystä on runko säilynyt. Sisällä ei ole koneita.

⁶⁴ VMA, Vaasan lääninhallitus, a nomusdiaareihin sisältyvien vesi oikeusanomusten kortisto 183 0–1911, Kannus.

⁶⁵ Jouko Pesola 2.8.2007.

⁶⁶ Aarne Pesola 2007.

RAKENTEET

Alkuperäinen ja nykyinen käyttö: Jauhomylly/ autio
Rakennusaika: 1800-luku
Kerrosluku: 2
Perustus: kivi
Runko: hirsi
Kattomuoto: satulakatto
Kate: pelti
Ikkuna kaksiruutu; aukko hirsiseinässä
Vuoraus: vaakahirsi
Ulkoväri: harmaa, ulkopintaa ei ole käsitelty

MUUTA Ulkona myllyn hammasratas. Uomaa ei ole kivetty muuta kuin myllyn k ohdalta. Alueelle s uunnitellaan kalat aloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 403 Kannus, Väli-Kannus
Tila 1: 878:14 Myllytontti
Omistaja 1: Pesolan myllyosuuskunta; Pesolat (2 eri sukua), Ranta-Pesola, Suikkola

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 17.7.2007
Karttaotteet: Peruskartta 2324 12 VÄLI-KANNUS, 1: 20 0 00,
Maanmittauslaitos 1998.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suome n ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>
Mustavalkokuvat: 125725:16–125725:18
Digitaaliset valokuvat: nrot 76–88
Dokumentointi: Valokuvat, 2 pohjapiirrosta myllystä, GPS.

LÄHTEET

Suullinen perimätieto Aarne Pesola 2007
Jouko Pesola 2.8.2007.

VMA, Vaasan läänihallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesi oikeusanomusten kortisto 1830–1911, Kannus.

Kuva 65. Pesolan mylly (nro 077).

Kuva 66. Ristinurkka (nro 078).

Kuva 67. Myllyn kaksiruutuikkuna (nro 079).

Kuva 68. Myllyn yläkerros sisältä (nro 84).

Kuva 69. Yläkerrokseen kunnostuksen yhteydessä laitettu ovi (nro 086).

Kuva 70. Myllyn kiviperustus (nro 087).

Kuva 71. Ulkona sijaitseva hammasratas (nro 081).

Kuva 72. Uoman kiveys ennen myllyä (nro 082).

Sijainti: Kohde sijaitsee 0,5 km Kännuksen kirkosta kaakkoon: Kännuksen keskustassa Valtakadulta erkanevan Myllytien päässä Raasakankoskella.

Kohde: Teollisuuskohde; ohteet; Kulkuväylät
 Tyypin tarkenne: myllysaaha; mitat 3,5 x 4 m
 kiinnitysrenkaat

Ajoitus: 1800–1900-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: perustus

x = 709 2 498; y = 334 9 107

kiinnitysrenkas I

x = 709 2 572; y = 334 9 130

kiinnitysrenkas II

x = 709 2 493; y = 334 9 154

Maastomerkitä: ei merkintää

Kohde sijaitsee paalujen 269 ja 271 välillä, vasemmalla puolella Lestijokea. Uomassa on saaha myllyn perustus. Perustus on kummallakin puolella uoman rantaa ja keskellä uomaa. Osa perustuksesta on betonia ja osaa kiiveä. Perustuksen päälle on kaatunut koivu, joka hankaloittaa tutkimusta. Kosken alajuoksulla on kahdes saeri kohtaa kiinnitysrenkaat. Kummatkin niistä ovat uoman läheisyydessä. Ne ovat mahdollisesti olleet uiton yhteydessä käytössä.

HISTORIA

Raasakankoskelta on vuodelta 1864 karttasuunnitellusta myllystä koskeen. Kartan mylly on samassa kohtaa kuin uomassa sijaitseva perustus. Kartan yhteydessä on myös katselmuskirjat.⁶⁷ Suur-Lohtaja teoksessa II myllyn entisiksi omistajiksi mainitaan: Rao, Pajala, Koutonen, Jokela, Lumukka, Leppilampi, Hanhineva ja Rättyä sekä Jaakkola ja Antinoja.

Vuodelta 1866 arkistossa on kartta Raasakankoskeen suunnitellusta sahanpaikasta ja asemapiirros. Vuoden 1866 keväällä J. P. Sahlgrénin mylly aloitti toimintansa Raasakankoskessa. Se oli kooltaan 36 jalkaa pitkä, 30 jalkaa leveä ja 14 jalkaa korkea. Myllyssä oli kaksi vesiratasta, joista kumpikin käytti omaa kiviparia. Vuonna 1867 Sahlgrén laittoi myllynsä kaksiraamisen pyöräsahan. Käyttövoima siihen saatiin toisesta vesiratasta hammasrattaan ja lyhtyrattaan välityksellä. Toisessa vesiratasta oli tukkikelkka. Sahlgrénin mukaan runsaan veden aikana Lestijoessa, mylly jauhoi yhdeksän tynnyriä vuorokaudessa. Myllyssä ei voinut sahata ja jauhaa yhtä aikaa.⁶⁸

Raasakankosken myllystä on myös käytetty nimeä Kivestön mylly, se on toiminut myös loppuvaiheessa sähköllä. Informantin mukaan hänen aikanaan koskessa ei enää ollut vanhoissa kartoissa itärannalla/ oikealla puolella rantaa merkittäviä myllyjä.⁶⁹

Raasakankosken myllystä on myös kuvaus Oskari Tokoilta, *Lapsuuteni muistoja II*, vuodelta 1955, jossa hän kertoo paikalla sijainneen jauhomyllyn, jossa oli kaksi paria jauhinkiviä, yksi ns. ryynikivi. Myllyssä kyettiin myös tekemään ohran- ja kauranryynejä.

⁶⁷ VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, Yli-Kannus, 3214, 1864 Müller.

⁶⁸ Junkkala ym. II 1977, 120–121, 170. VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat 1866, 3426.

⁶⁹ Lauri Suikkola 15.8.2007.

NYKYTILA Kohteessa on länsirannan uomassa perustus. Sen päälle on kaatunut koivu ja rannassa on korkeaa kasvillisuutta.

MUUTA Perustus suositellaan hoidettavaksi. Kannus seurakunta ja Ry on kiinnostunut alueen huolehtimisesta ja kehittämisestä. Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 404 Kannus Yli-Kannus
Tila 1: 878:10 Yhteiset alueet
Omistaja 1: Yhteinen alue

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 17.7.2007 ja 19.7.2007.
Karttaotteet: Peruskartta, 2324 11 Kannus, 1: 20 000, Maanmittauslaitos 1998.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:14–125725:15
Digitaaliset valokuvat: nrot 65–73, 106, 107.
Dokumentointi: Valokuvat ja GPS.

LÄHTEET

Junkala ym. II 1977 Leevi Junkala ym., *Suur-Lohtajan historia II*, Kokkola 1977.

Tokoi 1955 Oskari Tokoi, *Lapsuuteni muistoja II*, 1955.

Suullinen perimätieto Lauri Suikkola 15.8.2007.

VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, Yli-Kannus, 3214, 1864 Müller.
VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat 1866, 3426.

Kuva 73. Perustus rannassa (nro 065).

Kuva 74. Perustus uoman rannassa (nro 067).

Kuva 75. Uoman keskellä oleva betoniperustus (nro 066).

Kuva 76. Lähikuva rannan kiviperustuksesta (nro 068).

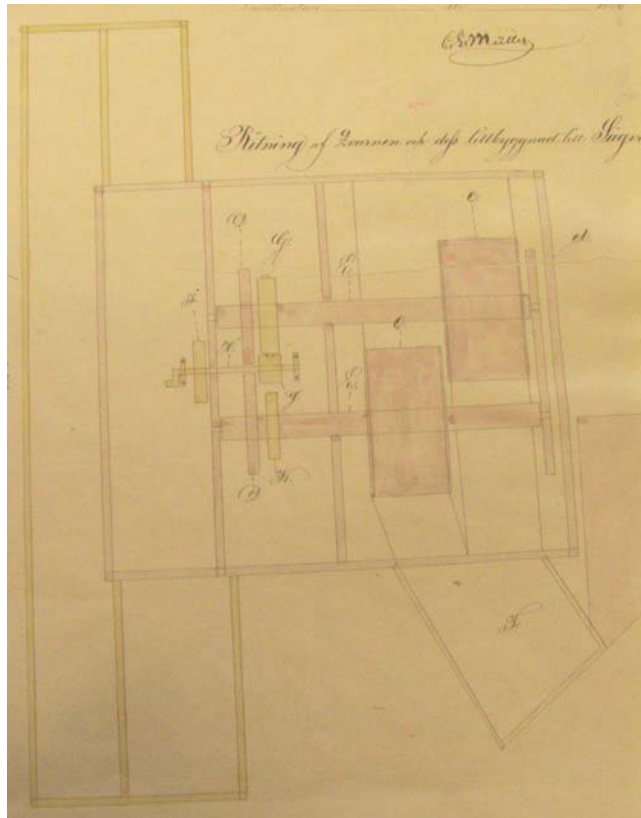
Kuva 77. Uitossa käytössä ollut kiinnitysrengas (nro 072).

Kuva 78. Raasakankoski vuoden 1864 kartalla. (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, Yli-Kannus, 3214, 1864 Müller. Arkistokuva nro 098).

Kuva 79. Vuoden 1866 kartta Raasakankoskesta. (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, Ylikannus, 3426, 1866. Arkistokuva nro 105).

Kuva 80. Piirustus Raasakankoskeen tulevasta sahasta ja asemapiirros myllystä ja sen muuttamisesta sahaksi. (VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Kannus, Ylikannus, 3426, 1866. Arkistokuva nro 107).

Sijainti: Kohde sijaitsee 2,5 km Keskuskaupungin kirkosta kaakkoon: Toholammintien varrella Niemosen pihatien päässä (talo nro 208), Niemosenkosken uomassa.

Kohde: Valmistuspaikat

Tyypin tarkenne: myllyn perustus; mitat 3,9 x 9,2 m

Ajoitus: 1800–1900-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: myllyn perustus
x = 709 1 828; y = 335 1 001

Maastomerkitä: ei merkintää

Kohde sijaitsee paalun 293 kohdalla, vasemmalla puolella Lestijoen rantaa. Uoman kummallakin puolella rantaa on myllyn perustusta. Rannassa perustuksiin kuuluneet kivet ovat hajallaan ja ne ovat liikkuneet alkuperäiseltä paikaltaan. Uoman saarella kivet luovat selkeämmän muodostelman.

Myllynperustuksesta 11 m koilliseen sijaitsee myllypato ja myllynkivi.

HISTORIA

Suullisen perimätiedon mukaan Niemosenkosken mylly olisi rakennettu 1800-luvun lopulla. Vesioikeusanomusten kortistosta löytyi tieto, että vuonna 1888 Sjöblom ym. olisivat pitkittäneet Niemosen eli Lämpilänkosken vesimyllyn laatimistyötä. Mylly on siis rakennettu 1800–1900-luvun vaihteessa. Informantin mukaan uomassa on sijainnut jauhomylly ja myllysaaha. Mylly on purettu vuonna 1972.⁷⁰

NYKYTILA Osa myllyn perustuksiin kuuluneista kivistä on liikkunut paikaltaan. Myllypato näkyy selkeästi koskessa.

MUUTA Kohteeseen suositellaan hoitotoimenpiteitä.

Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 404 Kannus, Yli-Kannus

Tila 1: 878:33 Myllypaikka ja rapamaa

Omistaja 1: Yhteinen alue

Tila 2: 11:83 Myllylä

Omistaja 2: Rantanen Pekka

⁷⁰ VMA, Vaasan lääninhallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830 – 1911, Kannus; Rantanen 9.7.2007.

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 9.7.2007.
Karttaotteet: Peruskartta, 2324 11 Kannus, 1: 20 000, Maanmittauslaitos 1998.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006. Nro 3 HI MANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:6–125725:7

Digitaaliset valokuvat: nrot 24–36,

Dokumentointi: Valokuvat, 1 piirros: tasokartta, GPS.

LÄHTEET

VMA, Vaasan lääninhallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830 – 1911, Kannus.

T. Mäkelän maalaus

Valokuva 1960-luku

Suullinen perimätieto Rantanen Martti 9.7.2007.

Kuva 81. Valokuva myllystä 1960-luvulta (Arkistokuva nro 054).

Kuva 82. T. Mäkelän maalaus Niemosenkosken myllystä (Arkistokuva nro 055).

Kuva 83. Niemosenkosken myllystä jäljellä oleva perustus (nro 028).

Kuva 84. Niemosenkosken myllystä jäljellä oleva perustus (nro 024).

Kuva 85. Myllypato (nro 036).

Kuva 86. Myllypadolla sijaitseva myllynkiven puolikas (nro 031).

Kuva 87. Perustuksella oleva reiällinen kivi (nro 035).

Kuva 88. Alueelta löytynyttä esineistöä (nro 032).

Sijainti: Kohde sijaitsee 3,6 km Kannuksen kirkosta kaakkoon; Jäväjällä Toholammentieltä erkanevan pi hatien (talo nro 482) päässä Jäväjänkoskella.

Kohde: Teollisuusk ohteet
 Tyypin tarkenne: betoniperustus; mitat 8,5 x 12 m
 myllyn kiviperustus

Ajoitus: 1800–1900-luku

Luokitusehdotus: 2

Koordinaatit: betoniperustus
 x = 709 0 857; y = 335 2 762
 kiviperustus

Maastomerkitä: ei merkintää

Kohdeuvas: Kohde sijaitsee paalun 321 kohdalla, uomassa, vasemmalla puolella Lestijokea. Keskellä uomaa ja sen halki saar een asti on betoniperustuksen jäännös. Uomassa on enemmänkin beton in osia ja rakenteisiin kuuluneita kiviä. Ne ovat kuitenkin rikkoutuneet ja liikkuneet pois paikaltaan.

Alueella pa alujen 316 ja 317 välillä, oikealla puole lla Lestijokea uomassa sijaitsee myllyn kiviperustus.

HISTORIA

Vuonna 1875 Johan Jäväjä anoi lupaa tu llijauhomyyllylle Jäväjänkoskeen.⁷¹ Vuodelta 1878 on pöytäkirja koskien myllyn perustamista.⁷²

NYKYTILA Kohteessa on kummallak in puo lella jokea jäljellä perustuksiin kuuluneita kiviä ja toisessa myös betonirakennelmia.

MUUTA Suositellaan, että kohteen uoman saari tutkitaan tarkemmin, aikana jolloin kasvillisuus ei ole rehevää. Lis äksi kiviperustukselle suositellaan hoitotoimenpiteit ä. Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 404 Kannus, Yli-Kannus

Tila 1: 18:115 Haapala

Omistaja 1: Tiilikainen Pekka ja Eliisa

⁷¹ VMA, Vaasan lä änihallitus, a nomusdiaareihin sisältyvien vesi oikeusanomusten kortisto 183 0–1911, Kannus.

⁷² VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, 4883 Jäväjä N:21.

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 19.7.2007 ja 25.7.2007
Karttaotteet: Peruskartta, 2342 02 YLI-KANNUS, 1: 20 000,
Maanmittaushallitus 1984.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen
ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:24–125725:26

Digitaaliset valokuvat: nrot 102–103, 126–135

Dokumentointi: Valokuvat, 1 piirros: tasokartta 1:50, GPS.

LÄHTEET

VMA, Vaasan läänihallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto
1830–1911, Kannus

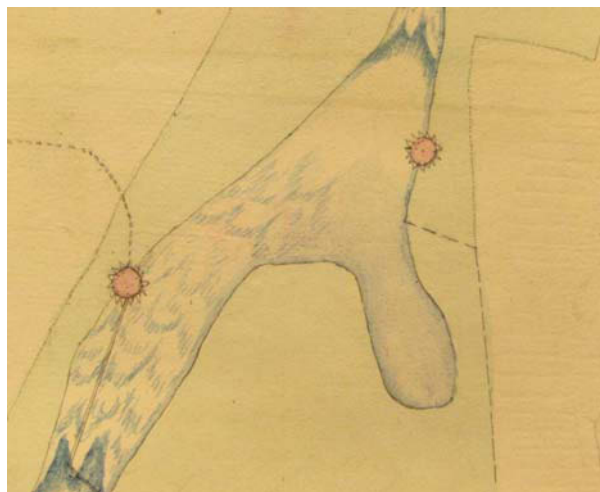
VMA, Vaasan maanmittauskonttorin kartat, 4883 Jäväjä N:21.

Kuva 89. Uomassa olevat
betoniperustus (nro 131).

Kuva 90. Uomassa oleva perustus
jatkuu uoman saareen (nro 128).

Kuva 91. Vuoden 1851 kartalla Jäväjänkoski (VMA Vaasan maanmittauskonttorin kartat,
Kannus, Yli-Kannus, 749 no 18, 1851. Arkistokuva nro 071).

Sijainti: Kohde sijaitsee 7,3 km Kannuksen kirkosta kaakkoon: Korpelassa Toholammintieltä Korpelankosken padolla.

Kohde: Teollisuuskohteet; Kulkuväylät
 Tyypin tarkenne: vesivoimala
 uittorakennukset: tukkiränni
 Ajoitus: 1900-luku
 Maastomerkinä: informaatiotaulu
 Kohdekuvaus: Kohde sijaitsee paalujen 340 ja 350 välillä, Lestijoen vasemman puoleisella rannalla. Kohteessa on vuonna 1921 valmistunut Korpelan Voiman tiilirakennus ja 1900-luvun uiton tukkiränni.

HISTORIA

Korpelan Voimalaitoksen rakennustyöt aloitettiin vuonna 1919 ja se valmistui 1921. Se on vesivoimalaitos, jossa on 3 vaakatiasossa olevaa Turbomallin Francis-turbiinia; vuodelta 1920 AEC 300, 600 kVA generaattori ja vuodelta 1950 Strömberg 300 kVA generaattori. Voimalaitoksessa on yhä edelleen alkuperäiset koneet käytössä.

Kohteessa on myös uitoista jäljelle jäänyt tukkiränni. Tukkiränniä on osittain uudistettu. Siitä on kuljetettu tukkeja esim. Kannus-Yhtiön sahalle. Viimeinen uitto oli vuonna 1958. Alueella on myös aikaisemmin ollut pyykkiranta. (informaatiotaulu).

Korpelankosken pato on kivi- ja betonirakenteinen.

NYKYTILA Kohteesta on kehitetty nähtävyys, jossa informaatiotaulut opastavat kulkijaa niin voimalaitoksen kuin uiton historiaan.

MUUTA Kohde hyvässä kunnossa. Alueelle ei ole suunniteltu kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 404 Kannus, Yli-Kannus
 Tila 1: 32:1 Koskitalo
 Omistaja 1: Korpelan Voima kuntayhtymä
 Tila 2: 20:5 Yli-Orava
 Omistaja 2: Joki-Korpela Veikko

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 25.7.2007

Karttaotteet: Peruskartta, 2342 02 YLI-KANNUS, 1: 20 000, Maamittaushallitus 1984.

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

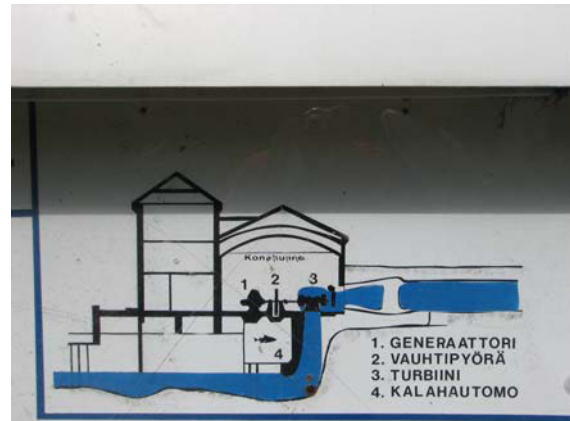
<http://kartta.vyh.fi/>

Digitaaliset valokuvat: nrot 136–142

Dokumentointi: Valokuvat, GPS.

Kuva 92. Korpelan voimalaitos (nro 136).

Kuva 93. Informaatiotaulun voimalaitoksen poikkipiirros (nro 140).

Kuva 94. Korpelankosken pato (nro 141).

Kuva 95. Uiton tukkiränni (nro 138).

Sijainti: Kohde sijaitsee 9 km Kannuksen kirkosta Kaakkoon: Toholammentieltä (nr o 776) erka nevan Polvikoskentien varrella Jauhokoskella.

Kohde: Teollisuuskohde
 Tyypin tarkenne: voimalaitos; pinta-ala 7,78 m²
 Ajoitus: 1900-luku
 Koordinaatit: sähkömylly
 $x = 708\ 9\ 667$; $y = 335\ 7\ 121$

kiinnityskoukku

$x = 708\ 9\ 649$; $y = 335\ 7\ 151$

Maastomerkinä: ei
 Kohdekuvaus:

merkinä Kohde sijaitsee paalujen 371 ja 372 välillä, vasemmalla puolella Lestijoen rantaa. Jauhokosken yläjuoksulla sijaitsee kivi, jossa on rautainen kiinnityskoukku. Kosken alajuoksulla sijaitsee sähkömylly/vesivoimalaitos ja siihen kuuluva betonirakenne. Jauhokosken saareksissa sijaitsee myös kalastajamökki, joka informantin mukaan on ollut käytössä jo ennen voimalaitosta.

HISTORIA

Jauhokosken voimalaitos on rakennettu n. 1970-luvulla. Voimalaitos on rakennettu vanhan jauhomyllyn paikalle. Jauhomylly on purettu ennen 1970-lukua.

Myllyn paikka kuuluu tilontille, jossa on säilynyt myös asuinrakennus vuodelta 1880 ja lisärakennus 1890.⁷³

Voimalaitos on rakennettu puusta ja ennen sitä uoman suulla on betonirakenne, jonka ylitse pääsee uoman erottamaan saareen. Voimalaitoksessa on tiili- ja kiviperustus sekä pystylauditus. Lautoja ei ole pintakäsitelty. Sen sisällä on tasavirtageneraattori.

Kivi, jossa on kiinnityskoukku, on mahdollisesti ollut käytössä uittossa.

NYKYTILA

1970-luvun toiminnasta pois jäänyt rakennus.

RAKENTEET

Alkuperäinen ja nykyinen käyttö:	sähkövoimalaitos/ ei ole käytetty kolmeen vuoteen
Rakennusaika:	1970-luku
Kerros-luku: 1	
Suunnittelija:	Heikki Pesola
Perustus:	betoni ja rapattu tiili sekä kivi
Runko:	pystylauditus
Kattomuoto:	lape
Kate:	aaltopelti
Vuoraus:	pystylauditus
Ikkuna:	neliruutu- ja yksiruutuikkuna
Ulkoväri:	harmaa, ei käsitelty puu
Säilyneisyys: täysin	muutettu vanhasta myllystä; Hyvin säilynyt 1970-luvun rakennus

⁷³ Himanka, Kotiseutumme 1997, 354.

MUUTA

Sisällä m agnetoitu tasa virtageneraattori, joka on ostettu Kalajoelta.⁷⁴

Alueelle suunnitellaan kalataloudellista kunnostusta.

OMISTAJATIEDOT

Alue/rekisterikylä: 217 404 Kannus, Yli-Kannus

Tila 1: 29:53 Kanta-Polvikoski

Omistaja 1: Pesola Heikki

INVENTOINTI 2007

Aika: FM Minna Lehtola 18.7.2007 ja

Karttaotteet: Peruskartta, 342 02 YLI-KANNUS, 1: 20 000, Maanmittaushallitus 1984

Nro 3 HIMANKA, KANNUS, koskikartta, 1:20 000, Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

<http://kartta.vyh.fi/>

Mustavalkokuvat: 125725:19

Digitaaliset valokuvat: nrot 89–99

Dokumentointi: Valokuvat; 1 piirros: tasopiirros; GPS

LÄHTEET

Himanka, *Kotiseutumme*, 1997.

Suullinen perimätieto Pesola Mikko 1.8.2007.

Kuva 96. Jauhok osken voimalaitos (nro 091).

Kuva 97. Voimalaitos sisältä ja nykyinen koneistus (nro 161).

---

⁷⁴ Pesola 1.8.2007.

Kuva 98. Uoman kiveys (nro 095).

Kuva 99. Tiiliperustus (nro 097).

Kuva 100. Myllypato (nro 090).

Kuva 101. Kiinnityskoukku (nro 089).

4. LESTIJOEN KULTTUURIPERINNÖN SUOJELU

Maan käyttö- ja rakennuslaki (136/1999) edellyttää kulttuuriarvojen vaalimista ja säilyttämistä. Muinais muistolaki (295/63) rauhoittaa kiinteät muinaisjäännökset ja kieltää toimenpiteet, jotka uhkaavat niiden säilymistä. Lakijärjestelmä ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (468/94, 267/99) edellyttää välittömien tai välillisten ympäristövaikutusten arviointia ja huomioon otamista sekä suunnittelussa että päätöksenteossa niin yhdessä skuntarakenteeseen, maisemaan, kaupunkikuvaan, viihtyvyyteen, kulttuuriperintöön että luonnon monimuotoisuuteen. Luonnonsuojelulaki (1096/96) pyrkii luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaalimiseen sekä tukemaan luonnonympäristön kestävää käyttöä. Maa-ainoslaki (555/81) säätelee maa-ainesten ottoa niin että toimenpiteillä ei turmella maisemakuvaa tai luonnon kauneusarvoja eikä erikoisia luonnonesiintymiä. Vesilain (264/61) mukaan vesistöihin tehtävät toimenpiteet eivät saa vähentää luonnon kauneutta, ympäristön viihtyvyyttä tai kulttuuriarvoja.⁷⁵

Lestijoen alaosan Himanka, Kannus – alue on tutkittu ja siitä on dokumentoitu sellaiset kohteet, joissa on merkittävää kulttuurihistoriallista arvoa. Alueella suunnitellussa kalataloudellisessa kunnostuksessa tulee huomioda, että kohteita ei tuhota missään työvaiheessa. Muutokset koskialueilla eivät myöskään saa olla niin radikaaleja, että ne muuttavat huomattavasti vallitsevia olosuhteita. Jos kunnostuksen yhteydessä, löytyy kohde, jota ei ole mainittu inventointiraportista, tulee siitä ilmoittaa Museovirastolle ja neuvotella jatkotoimenpiteistä.

Inventointi osoitti myös, että alueella on myllyuomia, joissa on sijainnut mylly, mutta enää jäljellä on ainoastaan uoma. Esimerkiksi Kattilakoskessa paalujen 201 ja 202 välillä vasemmalla puolella Lestijokea on myllyuoma, jossa ei ole enää rakenteita tai myllyn perustusta.

Kuitenkin Kattilakoskessa paalujen 197 ja 198 välillä, oikealla puolella Lestijokea sijaitsee myllyuomassa sahamyllyn rakenteita. Myllyuomassa etenkin rannassa on osia perustuksesta. Lisäksi kosken halki kulkeneesta padosta on vielä jäljellä osia, mutta ne eivät ole selkeästi havaittavissa. Kattilakoskessa on toiminut jauhomylly, jossa on ollut raamisaha sekä pärehöylä. Mylly on ollut niin sanotusti ammattilaisen omistuksessa ja myllärinä on toiminut Augusti Hakala. Mylly on hävitetty noin 1950-luvulla.⁷⁶ Uoman rakenteiden dokumentointi jäi vaillinaiseksi, koska runsaan kasvillisuuden vuoksi uomaa ei havaittu inventoinnin aikana joelta kuljettaessa. Kohde havaittiin käytäessä läpi kirjallista materiaali raporttia kirjoitettaessa. Kattilakoskessa ollut sahamylly on ollut toiminnassa vielä 1900-luvulla ja siitä on Museovirastolla valokuva vuodelta 1953.⁷⁷

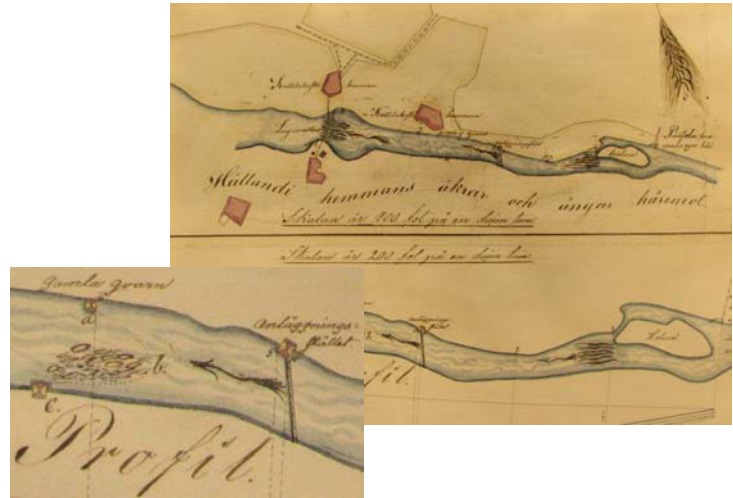
Lestijoen yläosaan, Toholammen ja Lestijärven – alueelle, suositellaan Lestijoen yläosan inventointia.

---

⁷⁵ http://www.nba.fi/fi/rak_lainsaadanto

⁷⁶ Suikkola Lauri 15.8.2007.

⁷⁷ Ks. Suur-Lohtaja II sivu 170, valokuva Kattilakosken sahamyllystä vuodelta 1953.

Kuva 102. Kartta suunnitellusta kotitarvemyllystä Kattilakoskeen vuodelta 1856. Arkistossa kartan yhteydessä on katselmuskirjat. Toinen on kuva Kattilakoskesta nykyään (nro 74).

LÄHTEET

- Anttila 1998 Aki Anttila, *Vanhojen vesirakenteiden inventointi 1995–1997*, Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste, 21/1998.
- Ekman-Salokangas III 2004 Ulla Ekman-Salokangas, *Suur-Lohtajan historia III*, 2004.
- Junkala ym. II 1977 Leevi Junkala ym. , *Suur-Lohtajan historia II*, Kokkola 1977.
- Korhonen 1993 Korhonen Teppo, *Vesimyllyt, historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa*. Kainuun museo 1993.
- Luho-Luukko I 1957 Villa Luho, Armas Luukko, *Suur-Lohtajan historia I*, Kokkola 1957.
- Mäki-Petäjä 1985 Uuno Matti Mäki-Petäjä, *Elämää Lestijokivarressa*, Jyväskylä 1985.
- Perälä–Jormola 2001 Tiina Perälä ja Jukka Jormola, *Lestijokilaakson maisemahoitosuunnitelma*, Toholammin alue, Suomen ympäristökeskus, Helsinki 2001.
- Himanka 1997 Himanka, *Kotiseutumme*, 1997.
- Lestijoen kalataloudellinen kunnostussuunnitelma 2006
Länsi-Suomen ympäristökeskus, *Lestijoen alaosan kalataloudellinen kunnostussuunnitelma*, 21.7.2006.
- Keski-Pohjanmaan maakuntakaava 2006
Keski-Pohjanmaan liitto, *Keski-Pohjanmaan maakuntakaava 2. vaihe*, Kaavaselostus 1.9.2006. Maakuntavaltuuston 22.11.2006. hyväksymä ehdotus.
- Rakennettu kulttuuriympäristö 1993
Museovirasto-Ympäristöministeriö, *Rakennettu kulttuuriympäristö: Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt*, 1993.
- Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.
Maisema-aluetyöryhmän mietintö II, *Arvokkaat maisema-alueet*, Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen siltakortisto

VMA= Vaasan maakunta-arkisto

Vaasan maanmittauskonttorin kartat, Himanka, Kannus, Jäväjä

Vaasan hovioikeuden vesiasioiden vetojutut monistekirja.

Vaasan läänihallitus, anomusdiaareihin sisältyvien vesioikeusanomusten kortisto 1830–1911.

Schulz 2004

Schulz Hans-Peter, Lestijokilaakson historia, Lestijärvi 2004. CD-ROM.

Suullinen perimätieto

Mäkelä Mauno 2007

Mäki-Petäjä Jouko 4.7.2007.

Mäki-Petäjä Markku 2.8.2007.

Mäki-Petäjä Salli-Marja 3.8.2007.

Pesola Aarne 2007.

Pesola Jouko 2.8.2007.

Rahkonen Alpo 23.7.2007.

Rantanen Matti 9.7.2007.

Ranta-Pitkänen Viljo 2.8.2007.

Suikkola Lauri 15.8.2007.

<http://www.pispala.fi/>

<http://kotisivukone.fi>

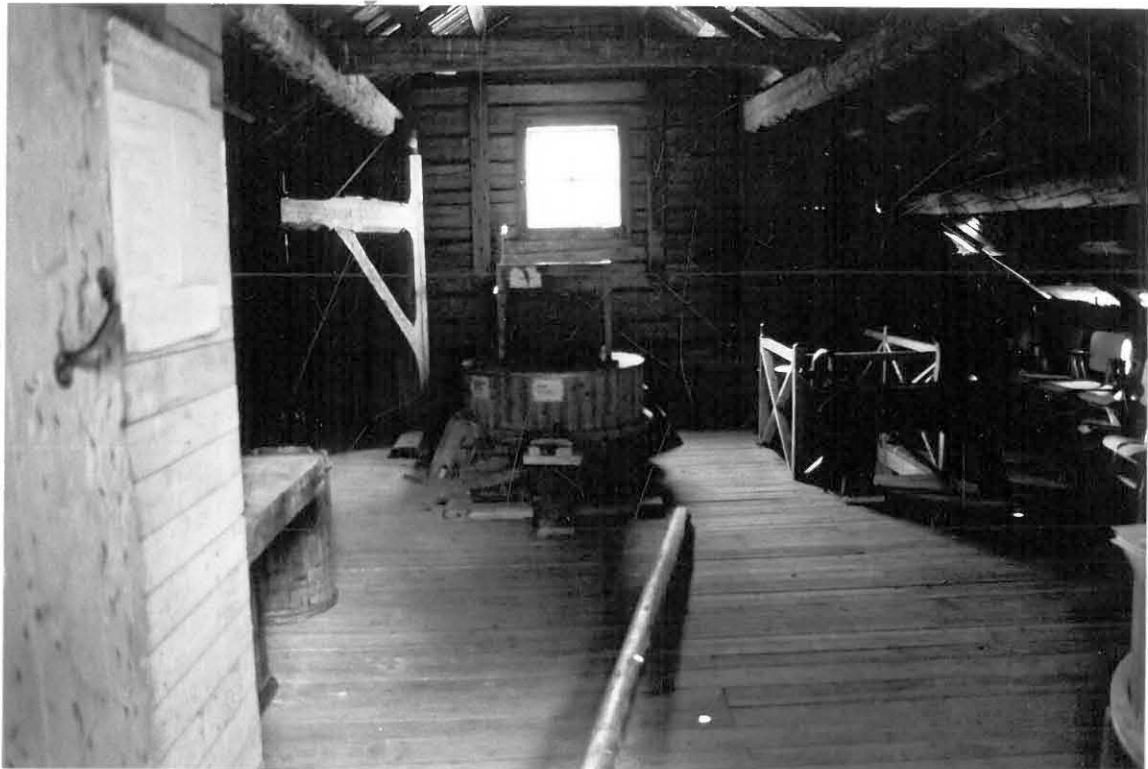
<http://www.nba.fi/>

<http://en.gtk.fi/>

<http://www.ymparisto.fi/>

125725:5 5 Kannus Joki-Petäjänkoski Yleiskuva Petäjän myllystä joelta 20 ML 4.7. 2007

125725:2 2 Kannus Joki-Petäjänkoski Yleiskuva, sisältä myllyn yläkerros 240 ML 4.7. 2007

125725:4 4 Kannus Joki-Petäjänkoski Masuunin/vasarapajan/myllysaunan perusta 30 ML 4.7. 2007

125725:6 6 Kannus Niemosenkoski Myllyn perustukset 280 ML 9.7. 2007

125725:8 8 Kannus Tokolankoski Tokolan voimalaitos 230 ML 9.7. 2007

125725:15 15 Kannus Raasakankoski Yleiskuva, sahamyllin perustukset, päälle kaatunut koivu 80 ML 17.7. 2007

125725:9 9 Himanka Hekkalankoski Yleiskuva itärannan perustuksista 110 ML 9.7. 2007

125725:10 10 Himanka Hekkalankoski Yleiskuva länsirannan, uoman saaren, perustuksista 220 ML 9.7. 2007

125725:12

12 Himanka

Sämppilänkoski

Yleiskuva uoman kiveyksestä

340 ML

16.7. 2007

125725:13

13 Himanka

Sämppilänkoski

Yleiskuva, myllyn perustukset ja turbiini

260 ML

16.7. 2007

125725:16

16 Kannus

Pesolankoski

Yleiskuva Pesolan mylly

210 ML

17.7.

2007

125725:18

18 Kannus

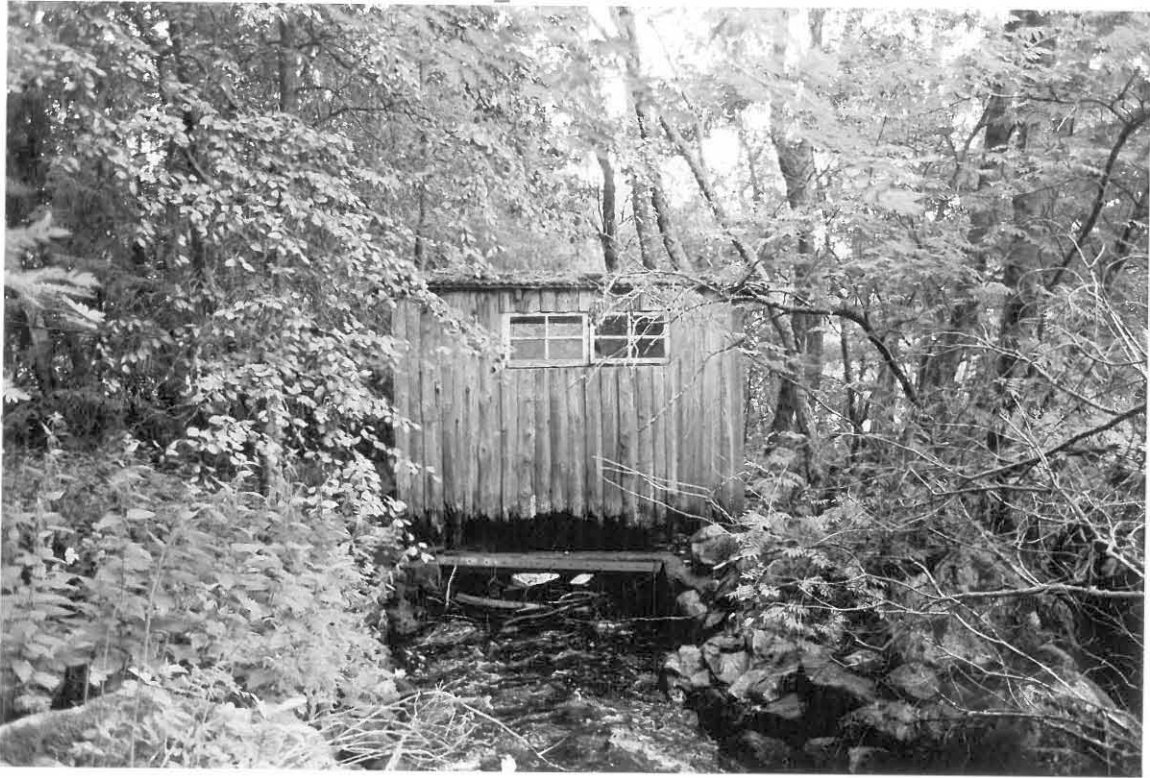
Pesolankoski

Yleiskuva Pesolan myllyn
yläkerroksesta

170 ML

17.7.

2007

125725:19

19 Kannus

Jauhokoski

Yleiskuva, Jauhokosken voimalaitos

300 ML

18.7.

2007

125725:21

21 Himanka

Saarenpäänkoski

Yleiskuva myllyn kiviperustuksista

350 ML

23.7.

2007

125725:23 23 Kannus Niskankoski Yleiskuva perustuksesta 240 ML 23.7. 2007

125725:26 26 Kannus Jäväjänkoski Betoniperustukset uomassa ja saarella 100 ML 25.7. 2007

125725:27

27 Himanka

Raumankoski

Kivibetoniperustus II

320 ML

26.7.

2007

125725:28

28 Himanka

Raumankoski

Kiviperustus

110 ML

26.7.

2007

10/
10

125725:29

29 Himanka

Raumankoski

Betoniperustus I

200 ML

26.7.

2007

125725:30

30 Kannus

Pitkäsenkoski

Myllyn perustukset

20 ML

2.8.

2007